

BANATUL

REVISTĂ CULTURALĂ

Director: A. Cofruș.

CUPRINSUL:

- Grigore Ion: Valeriu Branisce
A. Cofruș: Pleacă, paharnic
Dr. Popoviciu: Protopopul Lugojului: Dr. Gheorghe Popoviciu
Al. Negură: Soarta fetei lui Țicău
R. S. Molin: 110 ani dela ridicarea teatrului din Oravița
G. Postelnicu: Asediul Timișoarei în 1551—1552 și cucerirea ei de către turci
Adrian Suciu: Castelul Huniade din Hunedoara
R. S. Molin: Monografiile școalelor sătești din Banat
Dr. Hilda Drăgan: Băile Herculane

— Insemnări —

✧ No. 12. ✧

ANUL II. - 1927.

EXEMPL. 30 LEI

Valeriu Branisce

În Banat s'a așezat definitiv cu „Drapelul“ acum 30 de ani. Și cu primele articole, în cari făcea risipă de idei și curaj, l'a cucerit. Din fiecare vorbă a lui, desprinsă din adâncimi îmbelșugate și asvârlită în lume pentru deșteptarea românismului, se simțea o energie animatoare.

În Banat sufletele se reculegeau. A venit unul care a concentrat și a îndemnat. Și într'o clipă generația de atunci, ce-și reconstruia încă tradiția din cărți și din amintirea celor bătrâni, a avut viziunea prelungirii, continuării aceluși trecut de epopee, ce-a a fost creat de către Murgu, Doda, Babeș, Mocioni și Aurel C. Popovici. S'a ivit unul care a umplut golul dintre ziua de ieri și ziua de mâine.

Și a creiat, a mișcat Prezentul.

*
*
*

L'am văzut întâia oară în 1918. În zilele când Vaida-Voevod cetea în Parlamentul din Budapesta declarația de deslipire de fosta Ungarie, și Iuliu Maniu discuta la Arad cu Iaszi numărul județelor ce vor forma Ardealul.

Abia ieșise, a nu știu câtea oară, din temniță. Era palid, cu ochii înfrânți și cu trupul sdrobot... Și'n camera din fundul curții, a casei din Lugoj, mă privea cu o melancolie zimbătoare. „Nu pot să-mi iau răgaz de odihnă“ îmi spunea. „Sunt încă tânăr și poate mai tânăr decât mă credeți voi, cei din generația de azi. Sârbii sunt în apropiere și trebuie să păstrăm legătura cu Tournadre și să netezim drumul Albei Iulii“. Și îmbră-

țișând cu gândul răspântia istorică a Românilor și a propriei sale vieți, împinsă de valurile vremii pe un plan mai fericit, adăogă: „Cu temnița s'a sfârșit acum. Din chinul generațiilor s'a desprins rodul. Avem o României a noastră în care ne vom făuri un ideal ce nu mai încape în cătușele unui vis“. Și'n ochi și'n trupul însuflețit și prins în ritmul luptelor viitoare a tremurat din nou acea vijelie ce-a organizat în Banat, cu 10—15 ani mai înainte, conștiința națională. Și l'am văzut așa plin de nădejdi, după o muncă rodnică la Consiliul Dirigent, pe Valeriu Branisce, cu trei ani în urmă, la alegerea dele Oravița, unde candidase pentru un loc de deputat. În România întregită, pentru care a luptat și a pătimit cu un alt mare bănățean, Aurel Popovici. Și a căzut. A fost învins. De secături politice, cari vindeau sare și păduri și au dăruit generației, pe care el o crescuse altfel, parvenitismul politic și social cel mai desgustător. În vîns însă, așa cum a fost, de haiducii și șnapanii cocotați în fruntea treburilor publice, Valeriu Branisce a fost ridicat la înălțimea celor mari, celor singuratici.

Mulțimea-i neschimbată, mediocră și isbește în cel tare. Mai târziu sau mai de vreme calitățile superioare își croesc, prin destin, un cuib al singurătății. În care zace ceva din tragicul tuturor luptelor pentru ideal. În ciuda curentului mercantilor și material cu supranumirea de Democrație, Valeriu Branisce doria o Românie liberă în care domnia să fie de partea ierarhiei valorilor. Nu admitea, prin experiență, dejosirea politiceii la treapta de simplu mecanism al câtorva forțe sociale, cari se pot cântări între ele ca niște elemente fizice. În trecut organizarea conștiinței naționale a fost hotărîtoare în luptele pentru desrobire și a dovedit superioritatea, în orice direcție, a ordinii morale. De aceea disprețuia materialismul României păgânizate și corupte, ce se închina, cu sufletul vândut, Banului. Și de aceea în luptele electorale și în toate luptele lui politice el se înconjura, în zilele noastre și în ciuda vremii, de acea atmosferă ciudată a reprezentantului unei ordine morale, pe care abia dacă o mai pricepeau cei bătrâni... În drum spre Lugoj, vesel dar gânditor, ne spunea: „Temnițe, pentru idei mărețe nu mai sunt. Dar sunt desamăgiri. În luptă pentru alții, pentru neam e nevoie de perseverență și trebuie să îngropi, să jertfești, ca meșterul Manole, ce ai mai scump, ca să poți clădi ceva cu spor“. Și fața lui se luminase de acel zimbet curios, între dis-

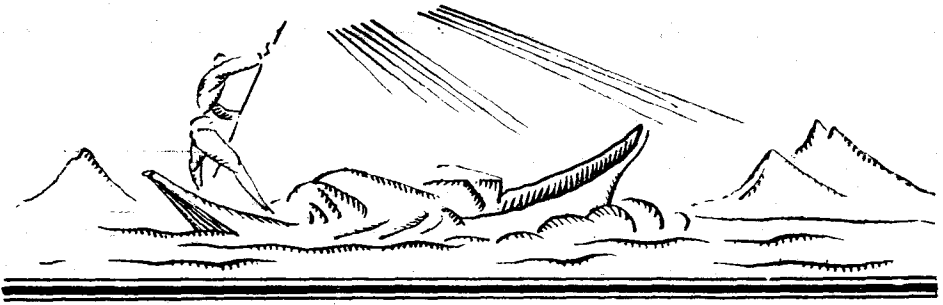
preț și ironie, ce ascunde tragedia sufletească a celor ce-au privit în adâncuri...

* * *

Fără bucurii și-adâncit de suferințe, în veșnice lupte între Nistru și Tisa, lipsit de onoruri oficiale și de mandat, dar cu gândul la neam și țară: Valeriu Branisce a fost tipul reprezentativ al luptătorului politic adevărat din Ardeal și Banat. Unul din nemijlocita apropiere a marei pleiade a celor ce-au fost: Murgu, Doda Mocioni, Babeș și Aurel Popovici. Care a venit să lege, prin jertfa propriei sale vieți și continuarea tradiției, generația de azi și generația de mâine. În Banat, vremea în care se împlinește acest ideal și în care făclia înaintării din mâna muribundă a unei epoci este ridicată de către un om neîntrecut, ca să lumineze drumul epocii de mâine, este vremea, este epoca lui Valeriu Branisce. Pe mormântul lui acoperit de zăpadă să nu cadă nici o lacrimă. Memoria unui luptător se cinstește prin continuarea luptei. Generația de azi să-i ridice făclia, ce-a părăsit și să-i apere: idealul.

BCU Cluj / Central University Library Cluj *Grigore Ion.*

Pleacă, paharnic,

pleacă, paharnic! —
nu-s voevod desfătarnic,
nici despot mueratic și darnic...

Doruri ce 'n veci nu adorm
mă 'ncing, nu mă lasă să dorm.
mă 'nping spre tot ce-i enorm...
In sufletul meu un străinu-i
ce vrea să-l isbesc, să-l învinui,
să-l calc în picioare, să-l chinui...

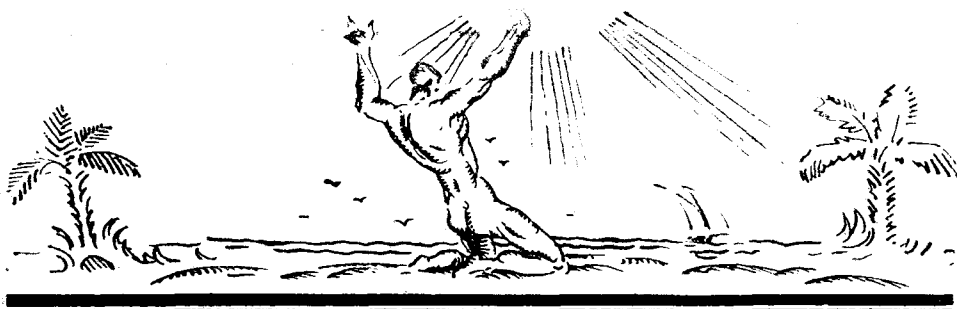
mă 'nvolbură patimi adinci...
munții aș vrea să-i birui, pe brinci,
să singer crincen din stinci în stinci...

aș vrea să urc, să cresc, să mă'mbăt
de piscuri, de-azur, de omăt
și 'ntregului cer să m'arăt...

marginile 'n mers să le 'nving,
sufletul lumii s'ating
cu gându-mi: — lunatic paing...

bivoli de flacări să 'njug
la lacumul veacului plug,
cu holde 'n belșug...
... spre goluri să fug...

A. Cotruș.

Protopopul Lugojului: Dr. Gheorghe Popovici

Inainte cu două luni relevam la acest loc jubileul de 40 de ani de activitate protopopească, iar acum avem trista datorie de a înregistra trecerea la cele veşnice a celui care a fost protopopul Lugojului, Dr. Gheorghe Popovici. Cu ziua de 27 Decembrie 1927 dispăre ce el o personalitate de primul rang a Banatului din ultima jumătate de veac. A influenţat de multe ori în mod hotărîtor nu numai viaţa eparhiei Caransebeşului, ci şi a mitropoliei noastre întregi, fiind unul dintre ceice au dat directive primite de obştea întreagă în aşezarea şi progresul vieţii bisericesti din epoca postşaguniană. Multe chestiuni de ordin constituţional şi administrativ bisericesc au fost soluţionate în urma intervenţiei sale de credincios administrator al orânduirilor moştenite dela marele mitropolit Şaguna. Fiind din toate fibrele fiinţei sale creştin şi preot ortodox de o rară convingere şi de o intransigenţă neabătută dela tradiţia vechilor aşezăminte bisericesti, din tinereţe şi până la moarte, biserica i-a dat cuvenita cinste, alegându-l în toate corporaţiile dela protopopiat până la Congresul naţional bisericesc din Bucureşti.

Providenţa cerească ne-a lipsit de contribuţia lui preţioasă chiar acum, când vremile schimbate ne-au pus în faţa multor probleme grele pentru fixarea cadrelor nouă de adâncire a vieţii religioase. Idealismul lui se ca-

racterizează foarte nimerit prin memorabilele cuvinte rostite la congresul preoșesc din Lugoj înainte cu două luni: „Dacă m'aș naște de o mie de ori, de o mie de ori m'aș face preot.”

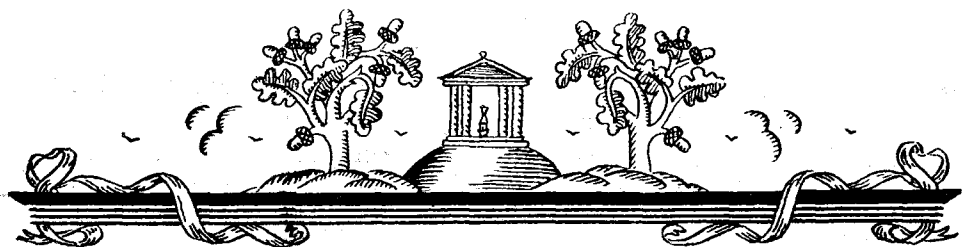
Dar, potrivit epocii sale, activitatea protopopului Dr. Gh. Popovici, nu s'a mărginit la cea bisericească, ci totdeauna îl găsim în rândurile dintâi pe întreg frontul de luptă, politic, cultural și economic, al Românilor din foșta Ungarie. Ba conștiința de răspundere nu l-a cruțat nici de zbuțciunul luptelor politice de azi.

Acum acest mare bănățean, care și-a închinat și și-a jertfit întreaga sa putere de muncă, întreaga sa viață, pentru neam și biserică și mai presus de toate pentru Banatul său iubit, așteaptă verdictul dumnezeesc, alături de marii săi contemporani și soți de luptă Coriolan Brediceanu și Valer Branișce, rămășițele lui pământești odihnind în cimitirul Lugojului, iar sufletul său mare și nobil în lăcașurile cerești.

Fie-i veșnică pomenirea lui și între noi.

Prof. Dr. N. POPOVICI.

Castelul Huniade din Hunedoara

Concepția modernă a desființat caracterul medieval al orașelor-cetăți din Banat și Ardeal. Veacul din urmă a dărâmat zidurile și monumentalele porți, ca în locul lor să se ridice palate moderne, construite cu tot confortul necesar omului modern. Au dispărut cetățile Timișoara, Cluj, Brașov, Sibiu, Bistrița etc. și nu peste mult numai muzeele și monografiile ne vor mai aminti, că pe străzile, pe cari trecem, pe vremuri sunau trâmbițele de luptă și palpita o viață plină de farmec, o viață dispărută pentru totdeauna.

Ce a mai rămas din vremurile de odinioară, ceiace ne reoglindește viața străbunilor noștri, cari în parte s'au maghiarizat, sunt castelele-cetăți, construite în afară de orașe, pe culmea unui deal sau în creștetul munților. Perla acestor cetăți a fost și a rămas castelul Huniade din Hunedoara.

Pentru noi, Români, castelul din Hunedoara are o deosebită importanță fiind construit de un Român. Acest Român, în baza calităților sale superioare, se ridică din o familie românească până la rangul de guvernator al Ungariei. Din om sărac, ce era, ajunge cel mai bogat om al Europei. Conduce războaie contra turcilor, plătind cheltuielile din buzunarul propriu; împrumută nu odată cu bani pe regi, bagă respect în turci și în oligarhia maghiară, care îl consideră, până și după moarte, ca străin și dușman. Ca om prevăzător construiește castelul din Hunedoara cu scopul de a apăra Ardealul, dar și cu menirea de a avea un loc sigur pentru familia sa în caz

de nevoie. Ca fiu al poporului a fost toată viața lui admirat și iubit de toți, dar în permanență dușmănit de magnații unguri.

Castelul lui este și azi cel mai frumos monument ce ne-a rămas din evul mediu și ar fi păcat să-l lăsăm să se ruineze. Ungurii au apreciat atât de mult frumusețea acestui monument, încât au construit în Budapesta, în parcul orașului, un castel identic.

Castelul de azi este construit pe zidurile unei cetăți din mijlocul secolului al XIII-lea. Multă vreme se credea, că vechea cetate a fost romană, dar în urma cercetărilor dlui profesor Möller s'a documentat, că cetatea a fost construită de Regele Bela IV. Bela IV speriat de tătari fugе până în Dalmația, iar după retragerea tătarilor se reîntoarce în țară și construiește mai multe cetăți în felul celei din Hunedoara. Cetatea lui Bela IV a fost un simplu zid de apărare de 1.60 m. înălțime construit din cărămidă așezată în mortar de var amestecat cu praf de cărămidă, iar colțurile și cele două intrări în cetate au fost din piatră. Construcția executată de Ioan Huniade neavând praf de cărămidă în mortar, se poate constata exact cetatea lui Bela IV. Pietrele folosite la vechea cetate sunt luate din jur și sunt, prevăzute cu insignele meșterilor din secolul al XIII-lea. Puținele pietre cu cioplitură romană, ce se găsesc în cetatea construită de Ioan Huniade, sunt aduse și folosite de Ioan Huniade și nu fac parte din vechea cetate. Cetatea veche nu are nici o valoare artistică, fiind construită pentru necesitățile timpului, care erau și ale locului. Cetatea veche a fost descoperită în anul 1884.

Fiind numit Ioan Huniade Voevod al Ardealului, și-a pus în gând să întărească acest ținut în așa fel, ca să fie scutit de orice surpriză, ce i s'ar fi putut ivi. Răsăritul era apărat de un șir de cetăți, valea Timișului era păzită de Brașov, culmile din sudul Făgărașului bine apărate, valea Jiului și Turnul-roșu apărate de cetățuile sașilor și de românii de pe valea Hațegului, valea Cernei spre vest apărată de Orșova și Banat, numai partea din Est a Cernei era liberă. Ochiul de vultur a lui Ioan Huniade vede pericolul acesta și face o cetate pe vârful Sânpetrului de unde dominează atât valea Cernei cât și dealurile până la Hunedoara având perspectivă până la Hațeg. Sistemul de apărare dela platoul Sânpetru până la Hunedoara îl desvoltă cu un sistem de ziduri răzimate la cele două capete externe pe două cetăți mari, una cea de pe platoul Sânpetru, iar a doua este Castelul, care poarta azi numele Castelului Huniade din Hunedoara. Sistemul de ziduri avea la 182 de metri spre sud de Castelul Huniade o altă cetățue, cam acolo, unde este azi cimitirul evreesc. Sistemul acesta de ziduri se vede pe un desen din 1823. În acest desen cetățuia din cimitirul evreesc era deja în ruine, numai zidurile se mai vedeau. Ruinele se puteau vedea

încă în anul 1883. În 1884 toate pietrele erau duse la diferite construcții dinprejur și azi se văd numai fundamentele. Acest sistem de apărare care dominează întreg ținutul dovedește marele talent strategic al Voevodului. Până când cetatea de pe Sânpetru și cea din cimitirul evreesc aveau menire pur strategică, cetățuia din nordul sistemului de apărare, avea menirea să adăpostească și familia eroului, în caz de un atac dinspre nord, adică din partea magnaților unguri. Ioan Huniade prevede această cetate cu bastioane, curți, ziduri de apărare, turn de retragere, cazemate pentru tunuri și pușcași, conform principiilor strategice ale epocii. Sistemul de apărare și în deosebi cetatea din Hunedoara erau inespugnabile după concepția timpului. Atât din punct de vedere strategic cât și tehnic, cetatea Huniade reprezenta cea mai bună și cea mai corespunzătoare construcție a epocii sale. Din punct de vedere artistic era fără pretenții. Până când cetatea lui Bela al IV-lea, ale cărei ziduri sunt folosite ca temelii de Ioan Huniade, a fost construită din cărămidă și numai la colțuri avea piatră după cum am amintit mai sus. Construcția lui Ioan Huniade a fost construită complect din piatră scoasă din împrejurimi. Construcția zidurilor s'a făcut după mentalitatea epocii și anume părțile vizibile ale zidurilor s'au zidit din piatră folosindu-se mortar de var cu nisip de râu fără praf de cărămidă. Varul era folosit cald. Părțile din afară ale zidului erau legate cu un sistem de schelet de grinzi orizontale și verticale. Părțile, mai bine zis golurile dintre părțile vizibile ale zidurilor erau umplute cu zid turnat, boltiturile din cărămidă. La turnuri a folosit rosturi diagonale, prin care fapt s'a asigurat durabilitatea construcției. Turnul de scăpare numit „Neboisa” a fost zidit tot din piatră și era legat de cetate cu un coridor de refugiu, ce se termina într'un pod mobil, ce se închidea înspre turn. La caz că cetatea capitula apărătorii se puteau refugia prin acest coridor în turnul „Neboisa” iar de aici, prin sistemul de ziduri amintit, mai sus la cetățuia din cimitirul evreesc și la platoul de pe Sânpetru.

Cetatea Huniade a fost, în interior și în curte, tencuită, în afară a rămas piatra naturală.

Ioan Huniade, ca Voevod al Ardealului și comandant al armatei a avut multe lupte cu Turcii, pe cari mai totdeauna i-a bătut cu armata sa mai mică la număr. Succesele eroului au fost repute în baza apucăturilor lui strategice și tactice necunoscute turcilor. Învingerile acestea l'au făcut cel mai mare comandant al Europei ridicându-l la faima de erou legendar. Sentimentele lui de român și le-a manifestat dând rang de nobili la o serie de familii românești și înrudindu-se cu domnitorii români de peste Carpați. În războaiele cu Turcii a constatat, că cetățile cari apărau Ardealul nu mai puteau rezista tunurilor turcești.

Ajungând din Voevod al Ardealului guvernator al Ungariei el se îngrijește să lupte cu turcii pe terenuri deschise și ocolește în permanență cetățile. Conduce lupte ofensive fugind deapăruri de defensivă. Deși locuiește în inima țării, reface cetatea Hunedoara în castel de locuință pentru familia sa.

În ordinea aceasta de raționament execută seria a doua de construcții la cetatea din Hunedoara. Convins fiind, că valoarea strategică a cetății s'a redus, el strică la 1452 zidul extern de apărare și în locul lui ridică admirabila sală de arme la 1452. Tot astfel capela turbură sistemul de apărare dinpre Est. Din cetate face cu arhitecți francezi cel mai frumos și cel mai monumental castel al epocii sale. Punctul principal al construcției este cel estetic. Dimensiunile încăperilor, variația boltiturilor, decorațiile, sculptura, dovedesc un simț artistic dezvoltat și aplicat cu multă dragoste. Arhitectură fină, profiluri delicat sculptate, bine proporționate, evidențiază priceperea și gustul rafinat al marilor artiști francezi. Sala din etaj servește, pentru parlament. Fiecare colțișor al acestei săli are o arhitectură, de o puritate de stil, de un gust artistic și o delicatețe unică în acea epocă. Zidurile din a doua epocă a construcției lui Ioan Huniade sunt executate ca și cele din prima epocă, dar la mortar se vede o deosebire, deoarece varul stins a fost zdrobit mai bine. În epoca a doua Ioan Huniade tencuiește interiorul, dar lasă exteriorul din piatră.

Artiștii francezi au rezolvat, din toate punctele de vedere, problema de transformare a cetății în castel creiând cel mai frumos monument al epocii care poate înfrunta comparația cu mărețele castele franceze.

După moartea lui Ioan Huniade Castelul intră în posesiunea nevestei sale Elisabeta Silagi, care după decapitarea fiului ei mai mare face în castel focarul partizanilor familiei Huniade contra magnaților unguri și contra Regelui, care intenționează nimicirea familiei Huniade. Istoria ne spune că din lupta dintre Rege, magnații unguri și familia Huniade, ese învingătoare familia Huniade. Văduvei îi succede, să adune oștirea, de 40.000 de oameni, care cu ajutorul lui Mihai Silagi forțează alegerea de Rege a lui Matei, fiul mai mic al lui Huniade.

Elisabeta Silagi dezvoltă castelul prevăzându-l cu câteva logi pitorești și cu transformări interne executate de maeștrii italieni.

Construcțiile executate de Elisabeta Silagi sunt toate din cărămidă, afară de ancadramentele ferestrelor și ușilor cari sunt din piatră. La mortar au adaus și praf de cărămidă, în pacimente, cărămidă zdrobită. Păreții castelului sunt decorați cu picturi, în exterior cu modele geometrice, în interior cu ornamentică și figuri pajure. Păcat că pictura a dispărut și numai urmele se mai pot vedea.

Din punct de vedere artistic construcțiile sunt de prima calitate. Nu se mulțumește numai cu impresiile ansamblului, ci trece până la ultimul detaliu.

Pictura externului și a internului executată de văduva lui Ioan Huniade merită o deosebită atențiune. Desenurile picturii sunt imprimate încă în mortarul moale. Dovadă că pictura s'a făcut de văduvă ne-o servește faptul, că mortarul, tencuieli este amestecat cu praf de cărămidă, pe când mortarul de pe vremea lui Huniade era folosit fără acest praf. Pictura externă a turnului se vede încă după focul din 1854 până la 1873 când antreprenori fără scrupule pun tencuiala nouă peste aceasta pictură. Această soartă o are și restul fațadelor. În secolul al XX-lea profesorul Möller dăruiește această tencuială fără rost și scoate la lumină pictura veche. Loja a fost pictată complect. Din pictura logei ne-a rămas pictura celor doi pereți principali. Pe pereții din fața ferestrelor sunt 14 pajure ale magnaților. În anul 1867 și 1869 au început demolarea tencuielii cu picturile de pe ea, deoarece a început să se deslipească. Am avut noroc că Francisc Store le-a copiat și astfel ne-au rămas.

Pe pereții din partea ferestrelor lojei au fost picturi figurale. În grupul prim este un bărbat care face semn cu mâna unei fete tinere. În grupul al doilea același bărbat arată un inel cu un diamant aceleași femei, care respinge inelul și oferta bărbatului. În al treilea grup bărbatul are o ținută domnească și impunătoare și respinge femeia, care îi arată două inele, promisiunea de căsătorie, despre care bărbatul nu vrea să știe. Femeia în grupul al treilea este cu conștiință și este în altă stare. Din faptul că grupurile de mai sus sunt pictate în castelul Huniade, vis-a-vis de pajurile magnaților, putem deduce, că pictura reprezintă legenda nașterii lui Ioan Huniade, care este următoarea: Regele Sigismund umblând în Ardeal vede pe Elisabeta Margina, căreia îi promite căsătorie și îi dă un inel care să-l ducă cu ea la Buda la caz, că naște un copil. După legendă Ioan Huniade este copilul din flori al Regelui Sigismund. Elisabeta născând copilul pleacă și cu inelul la Buda. Odihnind într'o pădure copilul se joacă cu inelul, un corb văzându-l se lasă jos și răpește inelul. De aici vine corbul cu inelul în gură în pajura lui Ioan Huniade. Elisabeta se mărită apoi după Voic. Pictura continuă mai departe istoria familiei Huniade. Pe stâlpii proximi vedem copilul blond cu buclele deasupra căruia stă inscripția „Johannes”. Grupul proximal reprezintă pe Regele Matia la o vânătoare de porci sălbatici.

Tehnica și felul picturii este a secolului XV-lea și este ținută în stil gotic. Dovadă că pictura a fost executată de văduva lui Ioan Huniade, ne-o servește baza ținută în mortarul amestecat cu praf de cărămidă, care mortar după văduvă nu s'a mai folosit.

E și natural, ca familia Huniade mai bine zis văduva marelui Ioan Huniade să picteze legenda măgulitoare a nașterii lui Ioan Huniade, persecutat atât de mult de magnații unguri pentru originea sa de Român.

După văduva lui Ioan Huniade castelul intră în posesiunea fiului ei Regele Matei și apoi primește o serie de stăpâni până când în 1601 este ars de Mihai Viteazul. În epoca diferiților stăpâni, la Castel nu s'au făcut construcții noi.

Construcții noi se fac sub Bethlen, Voievodul Ardealului, care preia Castelul în 1618. Noul Voievod transpune sediul curții sale în Castel. E natural că edificiul folosit până aci pentru necesitățile unei familii să nu mai corespundă uneii curții de Voievod.

Bethlen construiește deasupra casei de aur un al doilea etaj și transformă mai multe părți ale castelului pentru exigențele curții sale. Și el pictează interiorul unde găsim și picturi de ale Voievozilor români. Construcțiile executate de Bethlen nu sunt la nivelul artistic a celor făcute de familia Huniade.

După Bethlen, care stăpânește castelul până la 1648 se perindează o altă serie de stăpâni până la 1724, când castelul intră în posesiunea erarului. În epoca aceasta nu s'au mai făcut lucrări mai importante.

În secolul al XVIII-lea statul mută oficii în Castel și în consecință construiește mai mulți pereți despărți ori, sparge uși și astupă ferestre. Tot în epoca asta construiește la capelă un turn. Construcțiile executate de stat sunt fără nici o valoare artistică. Materialul folosit a fost cărămidă așezată în mortarul normal, ce se folosește și azi. În secolul XIX-lea, Regele Francisc plătește 30.000 de fiorini pentru repararea castelului, care se și începe în 1824 deoarece castelul a fost aprins de un trăsnet. În 1854 Castelul cade din nou pradă focului.

După multe peripeții de transformări și reparații ajunge în 1880 în posesiunea Ministerului Cultelor și Artelor și în îngrijirea comisiunilor monumentelor istorice. Cu data aceasta încep studiile de restaurare serioase. Dar până aici mai are mult de suferit. Primele studii au fost făcute de renumitul arhitect vienez Fridrich Schmidt. Execuția a fost incredințată elevului acestuia cu numele Fridric Schultz, care începe restaurarea în 1868. Restaurarea a fost făcută după concepția școlii vieneze, care năzuia spre un stil unitar. Schultz a lucrat până în 1871, când preia restaurarea arhitectul Emeric Steindl. Acesta, la început, lucrase în spiritul școlii vieneze. Concepția școlii vieneze era, ca un edificiu restaurat, să primească un stil unitar fără considerare la diferitele epoci, în cari a fost zidit. Concepția această de restaurare a stricat foarte multe obiecte de artă. La aceasta concepția se mai adaugă și greșala fundamentală a arhitectului Steindl, care

hotărăște să prefacă castelul Huniade într'un castel regal, după concepția modernă.

Pentru atingerea acestui scop ridică încăperile cu un metru, îmbracă Castelul cu o fermă prea ridicată și îl învâluie cu țiglă smălțuită în diferite culori, ridică turnul deasupra porții principale cu un etaj, și îl prevede cu galerie, pune pe bastionul din nord parcan nou, ridicând bastionul cu 1.50. Parcanul continuă pe bastionul de tortură și pe bastionul podului. Pe bastionul lui Bethlen mai pune și un turn special.

Aceste schimbări dau Castelului o înfățișare pitorească dar suprimă liniștea monumentală a construcției lui Huniade. Mai face transformări interne schimbând câteva axe. În urma criticilor suferite și a situației financiare arhitectul Steindl renunță să mai continue.

În 1875 Ministerul de finanțe oferă 66671 fiorini pentru continuarea restaurării.

Acum restaurarea este încredințată unui teșaron cu numele Piacsek, care face și pe antreprenorul. Acest antreprenor face adevărate revagii. Tencuiește toate picturile și toate pietrele, desființează loja lui Huniade cu prețioasele decoruri și face una nouă cu decoruri fără gust. Cu pietrele așezate cu adevărat simț artistic ale lui Ioan Huniada zidește ziduri simple, umple curți și a trebuit să vină profesorul Möller să facă săpături, să desgroape aceste pietre de mare valoare. Este curios că pietrele ascunse de teșaronul Piacsek sunt și azi în stare bună. Acest teșaron fiind și antreprenor năzuia să execute cât mai mulți metri pătrați de tencuială și demolări de ziduri.

A fost un adevărat dezastru activitatea acestui monstru, care a stricat mai mult de cât sutele de ani, cari s'au scurs peste Castel. În 1876 Piacsek este alungat și însuși parlamentul constată marea pagubă cauzată din punct de vedere artistic.

În baza experiențelor de până aci castelul trece la 1880 în posesiunea Ministerului Cultelor și Artelor și în mâna comisiei monumentelor istorice.

De abea aci încep adevăratele studii de restaurare bazate pe concepția modernă a restaurărilor, care tinde a păstra timbrul natural al diferitelor epoci. Comisia monumentelor istorice pune soarta castelului în mâna renumitului Khuen, care reface sala de arme și face mai multe reparații necesare. După moartea lui, castelul este încredințat marelui arhitect Ștefan Möller, care completează și termină toate studiile și la 1907, având sumele bugetare necesare, începe restaurarea. Urmând războiul mondial, se opresc toate lucrările.

Aceasta ar fi descrierea fugitivă a diferitelor epoci de construcție a castelului Huniade. Castelul construit de un mare Român, în urma fatalității a ajuns din nou în mâna Românilor. Eroul român, cavalerul medieval, de

care tremura imperiul otoman și pe care-l respecta întreg apusul a zidit un castel, la care ne uităm noi Români zilei de azi admirând geniul românesc, care a știut să se impună unei lumi întregi. E natural ca Români zilelor de azi să cerceteze și să admire Castelului Huniade lăsând Românilor de mâine grija să-l restaureze așa cum trebuie.

Adrian Suciu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

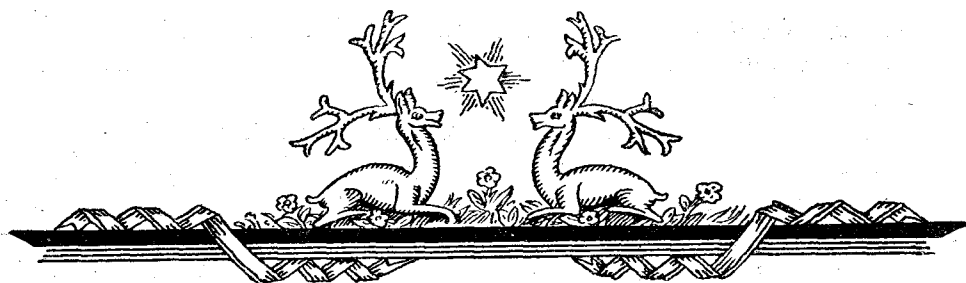
**A
apărut !**

**V. PÂRVAN:
GETICA
O protoistorie a Daciei**

**Lucrare însoțită de 462 fi-
guri, 43 planșe și 4 hărți.**

Editura „Cultura Națională” București.

Prețul 800 lei.

110 ani dela ridicarea teatrului din Oravița

(Urmare.)

Zidarea teatrului se face adunându-se încă 1178 florini și 13 crițari și făcând fondatorii un împrumut de 2300 florini valută austriacă. Cu 8631 florini și cu claca tuturor oamenilor fruntași din Oravița, Ciclova și celelalte sate împreună cu protopopul greco-ortodox *Paul Iorgovici* din satul Varadia cari toți dau carăle cu boi și trăsurile cu cai pentru a aduna material, macedo-românul (și poate vr'o rudenie a marelui Șaguna de mai târziu. Nota Aut.) Ion Niuni începe lucrările de zidire în calitate de „Bau-meister,” meșter-arhitect.

Ion Niuni nu conduce numai lucrările ci desemnează însuși decorurile și după cum spun documentele, pictează cu „mâna proprie” interiorul, după ce pregătește culorile adunate din mineralele aflate cu ajutorul țărănilor din munții Carașului.

La anul 1817, teatrul este ca și terminat așa, că la 1 Iulie al aceluiaș an. s'a și jucat o piesă. Deschiderea solemnă este făcută pe ziua de 8 Octombrie, când Impăratul Austriei Frantz I-iul și Impărăteasa Carolina Augusta și o parte din Curtea de la Viena se găsește în Oravița. Impăratul venia să inspecteze monetăria împărătească din comunele Ciclova și Sasca și să vadă de administrația domeniilor condusă din Oravița pentru întreg sudul Banatului. Cu această ocaziune Impăratul a fost și în orașul Virșeș — azi în Banatul robit — și acolo într'o sedință festivă a consiliului orașului, această urbe a fost declarată și investită cu atribuțiunile orașelor „libere-

regești." Împăratul întârzie ziua întâi: nu-l aduceau caii pe cele două poște de drum rău (cam 56 km distanță) și la deschidere este de față numai împărăteasa și curtenii.

Dăm în cele ce urmează tabloul fondatorilor, după originalul ce decorează un perete din sala de recepție a teatrului. Un document mult grăitor pentru toți, chiar și pentru *altera pars*, care un veac întreg și l'a revindicat numai șieși. Teatrul este „Oraviczăer“ deci al Oraviței, apoi mai era „Dilettanten“ deci al poporului, al cetățenilor, nu al unei categorii de cetățeni, ci comunal. Teatrul a fost zidit de un român și un cehoslovac. Românul: un fel de meșter Manole. Contribuitori mulți români cu daruri bănești și satele cu țărani în clacă.

Intre aceștia îi amintim pe:

Costa Demetrovici, Dumitru Demetrovici, Ion Demetrovici, Mihail Friscu, Iosif Filip, Petru Iorgovici, protopop în Vărădia, Dumitru Constantin, Ion Niuni, Vasilie Petrovici, văd. Alexandra Șaguna (o mătușe a lui Andrei Șaguna), Lotka Zmislov Procop și alții, cari au dăruit sume însemnate pentru ridicarea teatrului din Oravița.

Tot în salonul de recepție se păstrează și azi primele două afișe tipărite pe pânză de mătasă făcute cu „impărăteasca aprobare“ la 8 Octombrie 1817, când s'au jucat cele două piese cu ocaziunea „descinderii Împăratului și Regelui Frantz I.“ la Oravița.

Afișele au următorul conținut:

Mit allerhöchster und gnädigster Genehmigung wird heute den 8 ten Oktober 1817 in den, dem Armenfond gewidmeten Theatergebäude eine Dilletantem Gesellschaft die Ehre haben aufzuführen. Ein Lustpiel in drey Akten betittelt.

„DIE BESCHAEMTE EIFERSUCT“ von Johann Franul von Weissenthurm
Personen:

Graf Solm
Marie seine Gemahlin
Julie Mariens Schwester
Baron Walling ihr bestimmter Bräutigam
Baron Sturz Onkel des Grafen Solm
Graf Werther Leutnant
Christian Reiknecht
Bedienter des Grafen Werther
Bedienter des Grafen Solm

Das Theater wird um 6 Uhr eröffnet. Der Anfang ast Um 7 Uhr.
Erster Oravițaer Theaterzettel bei Gelegenheit der Anwesenheit S. M. des Kaisers und Königs Frans I.

10 ten Oktober 1817 Ein Original Schausphel in 5 Aufzügen betittelt
 „DER LORBEERKRANZ“ oder DIE MACHT DES GESETZES von Fri-
 edrich Wihelm Ziegler.

Der Herzog	bei dem Garderegiment	Amalie des Obersten Tochter
Graf vo Grauenstein Oberster		Josefa Gräfin von Liebon seine Nichte
Der Erbprinz Rittmeiste		Herr v. Windeck Kammerjunker des Prinzen
Graf August von Seeburg Rittmeister		Anton des Prinzen Kammerdiener
Baron von Blauen Major		Offierziers von der Garde
Baron Rose Leutnant		Bedienter des Obristen
Herr von Reisig Adjutant		Bedienter des Prinzen
Waller Auditr		Ein Feldwebel v. den Grenadieren
Krake Gemeiner		

Der Anfang ist um 7 Uhr.

*Zweiter Oraviſaer Theaterzettel bei der Gelegenheit der Anwesenheit S. M.
 des Kaisers und Königs Franz I.*

R. S. Molin.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Soarta fetii lui Țicău

Domnișoara Aspasia Țicău e singură la părinți și de aia dl. Țicău, funcționar la primărie, a făcut tot ce-a putut, să și dea fata la școli înalte: așa că la 16 ani dra. Aspasia era absolventa școlii profesionale din orașul de naștere. Vecinii au văzut-o trecând cuminte la școală, în fiecare dimineață și cei mai mulți măsurau timpul zilelor după trecerea fetii lui Țicău:

— „Na, că ne apucă ziua mare, fără nici o ispravă!... E ceasul opt, că văzui acu pe fata lui Țicău trecând la școală! sau:

— „Pune masa, Mișo, că'i timpul!... trebuie să fi trecut de 12, că fata lui Țicău veni cam de mulțisor dela școală!”

Dar dra Aspasia a terminat școala de doi ani și de atunci în multe din casele joase ale străzii Crângu Meiului, a început să se audă tictacul ceasornicilor cumpărate toate dela Avrănescu, singurul ceasornicar din oraș care vindea ceasuri de masă în rate. La 18 ani Aspasia se făcuse atât de frumoasă, că era cunoscută până în celălalt capăt al orașului. În serile de vară, când cânta muzica militară în grădina publică, dra. Aspasia își îmbrăca una din cele două rochi ale ei, de bal și parte din prietene văzând-o intrând pe poarta grădinei, numai ce le auzai: „Aia trebuie să fie Aspasia, că numai ea are roche mouve cu volane negre!” sau: „Uite și pe Aspasia... o cunosc după rochea ei roz cu gulerașul și manșetele bleu-jandarm!”... și Aspasia intra în cârdul prietenelor plimbându-se în grupuri, prin praful aleilor, stropite de trei ori pe săptămână, până ce mu-

zica militară cânta marșul, întotdeauna acelaș : „La revedere, copilă dragă“.

În Iarna, ca în oricare oraș, erau foarte multe baluri și deși dra. Aspasia primea invitații pentru toate, se obișnuise să se ducă numai la trei : „al funcționarilor comerciali“, „al studenților“ printre cari avea un văr în comitetul aranjator și „al subofițerilor reangajați“. Pentru cel din urmă se pregătea din vreme, fiind pusă în curent, cu data aranjării, chiar de către dl. Fănel Iosefescu, plutonier major la „Cercul de Recrutare“ tot odată și vicepreședintele „Cercului reangajaților“. Fănel Iosefescu era cel mai cult plutonier din garnizoană și de aceia dra. Aspasia îi permitea vizite după ora 9 seara, vizite cari durau întotdeauna două ceasuri, în care timp cucoana Marghiolița, mama Aspasiiei, se trudea zadarnic să priceapă ceva din conversația fetii cu Fănel, dumneaei neștiind carte. Cât privește de dl. Țicău, se întâmpla să fie rar acasă între aceste ore ; dsa. fiind dus în oraș, când la Conu Costică, când la Conu Mitică, să-i facă rost de cei 20000 lei, dota în bani de care avea nevoie Fănel. Și cum mai în fiecare seară nici unul din boeri nu veneau acasă înainte de 12 noaptea, dl. Țicău rămânea pe lângă porțile lor, întâmpinându-i întotdeauna cu vorbele : „Vă salut, coane, am venit tot pentru treba aia“. Ei aveau răspunsul pregătit și de aceia îl repezeau, ca și cum cuprindea în el cel mai autentic adevăr : „Am vorbit cu Mangropol și mi-a promis că-o să-ți dea.“ sau : „Chiar astă seară i-am spus încă odată lui Elias și cred că-o să-ți facă rost“ . . . după cari răspunsuri dl. Țicău se întorcea spre casă, cu speranțele întărite de vorbele unor oameni mari. Își vedea casa de departe, străjuită la porți de cei trei salcâmi, rotunjiți și curățiiți de el în fiecare primăvară. În timp ce fata dormea cu mâna stângă sub cap și cu dreapta pe inimă, mama rămânea pe-un scaun între cei doi leandri din dreptul ușii.

— „Ce făcuși ?!“

— „I-a spus Elias că-o să-mi facă rost“.

— „Când !?“

— „Asta nu l-am întrebat, că era grăbit . . . spunea că-l așteaptă ministru la telefon. Abia putu să-mi spue și atât !“

— „Da conu Costică, ăla ce ți-a mai spus ?!“

— „Că-o să-mi dea Mangropol, misitul lui.“

— „Când !?“

— „Dupăce vinde grăul.“

— „Și când are de gând să-l vândă !?“

— „Ei ! . . . când or găsi cumpărător ! . . . Ce face fata ?“

— „S'a culcat, mititica ! . . . Fir-ar ei ai dracului de boeri !“ . . . și cucoana Marghiolița intră în casă, începând să-și desfacă baerile rochii. Domnul Țicău, rămâne încă afară : trece pe lângă cotețul cu pasări, vor-

bește ceva cu Golda căteaua boxă care'i păzeste curtea, curăță leandrii de câteva frunze ruginite, arătate de lumina lunii și se duce și dumnealui să se culce.

* * *

— „Tăticule, m'am visat azinoapte, că vorbeam cu regina!... Ce-o fi însemnând!?”

— „Dacă nu știi tu, care ai carte destulă!... de unde vrei să știi eu!?”

Cucoana Marghiolița, rămasă cu mâna peste gură, avu și dumneaei un gând, dar socoti mai bine să'l tacă... „Doamne! ce bine-ar fi!... nu ne am mai ruga de boeri, arză'i pustia, cu banii lor cu tot!... Da, și-ai găsit!... Să pice așa plească tocmai pe capul Marghiolei Țicău!... Ei! dar mare'i puterea lui Dumnezeu!” și mama zâmbi. Dra. Aspasia îi culese zâmbetul și vru să i'l miroasă: „Te-oi fi gândit și matale, mamițică, tot unde mă gândeam și eu?!”... Spune drept, nu'ți trecu prin gând loteria?”

— „Ba, da mâncate-ar mama!... Ah! cum de le mai găcești tu toate!” și mama sărută obrajii fetii, spălați proaspăt cu săpun „Flora”. Domnul Fănel Iosefescu veni și în seara aceia, ca de obicei și aduse trei. Aspasia o carte: „Cum iubește-o fată”.

— „Am cumpărat-o expre pentru tine!” Library Cluj

— „Nu mai spune!... Am cetit o parte din ea la Marioara Georgescu, fata lui Gâju. Ea a cetit-o toată... mi-a spus că'i foarte frumoasă. Mersi Fănel... să știi că o să dorm cu ea la căpătâiu!”

E ora 11 și Fănel își încinge sabia.

— „Mai stai domnule Iosefescu, că'i de vreme!... mâine tot e Duminică: n'ai nici dumneata cazarmă și nici eu birău!... Aspasia tată, mai fă-ne câte-o cafeluță”. Dl. Iosefescu nu așteaptă a doua invitație; își desprinde sabia, așezând-o frumos pe pat și după ce dra. Aspasia trecu în bucătărie, dl. Țicău aduse vorba de... culesul viilor:

— „Tocmai se culegeau viile ca acuma, când am luat de nevastă pe Marghiolița. Geaba zic unii că insurătoarea e așa și așa: eu domle, o găsesc taman potrivită pentru adunarea omului depe drumuri... Dta. ce zici, domle Fănel?”

— „Este o chestie de apreciere toată afacerea, domnule Țicău!... Unii o văd albă, alții neagră... dar la urma urmii, nu'i altfel decât cum e soarta omului!”

— „Așa'i zău, soarta omului!” spuse cucoana Marghiolița, rămasă ghem pe un scaun de lângă soba de zid, văruiată cu galben și împodobită cu chenare verzi.

— „Vezi dumneata, domle Fănel, că de multe ori chiar omul își face soarta. Eu când am luat-o pe Marghiolița, nu m'am gândit de loc la ce zicea lumea: ba că'i săracă, ba că nu prea știe carte, ba că nu'i de familie . . . ba câte toate! Vezi eu am luat-o, că mi-a plăcut și slavă Domnului, rău n'am dus-o și nu o ducem nici azi, cu toate că trăim vremuri grele, când omul nu se mai uită la ce-ai fost și cât ai muncit, să croești copiilor o soartă mai bună! Uite, fata mea: am dat-o la școli înalte, că ași putea spune că neam de neamu ei n-a trecut prin atâta carte! Am cheltuit de m'am spetit și azi nimeni nu se uită la ea, că, cică n'are destulă zestre numerală! . . . N'are zestre e-o vorbă numai, că de avut, are: iacă, tot ce'i aci, e-al ei! . . . Casă, curte să mai faci alte trei case, mobilă din magazinul lui Ornștain — toată nouă nouță — da, numai bani nu'i pot da de-ocamdată!”

— „Da, de-ocamdată!” interveni și cucoana Marghiolița, „că dacă vinde dl. Mitică grâul ne-o da ai 20000 de lei, pe care ni'i tot făgăduște!”

— „Nu mai vorbi și tu prostii, că ni'i tot făgăduște! . . . Are să ni'i dea, că doar ne e dator . . . cu toată boeria lui! Dece nu mai vorbesc eu cu alde Gâju!? . . . Nu din cauza lui, când cu alegerile comunale, din anii trecuți!? . . . Ne-e dator banii ăștia, da nu'i are omul acuma. Crezi dumneata, domle Iosefescu, că numai noi o ducem greu cu banii!? Ași! . . . să'i auzi pe ei cum se vaită!” Dra. Aspasia a intrat aducând cafeluțele și discuția a alunecat pe lângă drum: „Nu vezi, Statul că'i Stat, și nu poate să facă nici un fel de împrumut! . . . Unii zic, că guvernul ăsta n'are credit! N'are pă dracu! . . . are, da nu vor Englezii să'i dea, că, cică nu face politică englezească! . . . Vorbe! . . . Ascultați-mă pă mine: o să vie alt guvern, că ăsta n'o să țină cât lumea! . . . Ei bine, ăla o să facă politică englezească, cu toate astea nici atunci Statul n'o să primească nici un fel de împrumut! Iar o să auzi că Englezii au banii în America și că Americanii au ce-au cu noi! . . . Eh! parcă nu știu eu ce-i aia politică! . . . Zi'i politică și gata! . . . O murdărie pă care dacă ă'i spăla-o, cu orice fel de săpun tot, n'are să se curețe!”

Dl. Țicău a gustat din cafeluță și și poartă mândru mâna peste mustață: „Că bună-o mai făcuși, fata tatii!”

— „A, dra. Aspasia face cafelele cele mai mai bune!” și acestui compliment, fata răspunde domnului Fănel, cu-un zâmbet dulce.

* * *

Era 1 noaptea, când Fănel Iosefescu ajuns în pragul porții se răzgândi să se mai culce. O luă din nou pe-aceleași străzi și nici el nu știe

cum se trezi în fața gării; tocmai pleca acceleratul spre București. Rămase câteva minute în fața unui mers de tren, când se-auzi strigat: „Incotro, domle plutonier?”

— „Nicăeri, Vintilă... venii așa la gară, să mi treacă timpul!” Era Vintilă, factorul mahalalei, în care stătea dl. Țicău.

— „Credem că mergeți undeva și cum aveam să vă spun o veste mare, mă gândeam că nu v'ar strica s'o duceți pe drum cu dv.

— „Ce veste, frate Vintilă!”

— „Dusei acu o telegramă la dl Țicău, de acolo viu... A câștigat un milion la loterie!”

— „Nu mai spune!” și dl. Fănel scoase din veston o hârtie de-un pol și-o dete fratelui Vintilă: „Mersi Vintilică, merci flăcăule!” apoi o porni în pași de defilare spre dl. Țicău... „Nu cred să se fi culcat!... Ași, după-o așa mare bucurie mai poate parcă omul să doarmă!?... nu cred! Uite domnule, soarta omului!... Se vede, că d'iaia mi-a adus el direct — ca niciodată — vorba de înșurătoare: avea vr'o presimțire!... Da, chiar așa-i!... nu mi spuse și Aspasia, că așteaptă un rezultat mare, care o să mă bucure?!... Auzi un milion! Așa înșurătoare mai zic și eu!... Bravo, Fănel!”

Văzu casa de departe: ardeau lămpile în amândouă odăile... „Nici nu se puteau culca. Cum să mai doarmă după atâta bucurie!...”

Când m'or vedea, ce bine-o să... „apoi oprindu-se în loc:” Dece nu mi-a spus Aspasia ce rezultat aștepta!... Le-ași fi dat și eu un răspuns... de bine, de rău, l'ași fi dat, da așa, tăcui!... Ei asta! Mă iubește fata, ce mi pasă mie de ei!” Ajuns aproape, auzi glasul Aspasiei: „De-acuma nu te-oi mai vedea...” Bătu ușor în ușe... mai bătu odată, ceva mai tare... a treia oară, bătu de-abinelea!

— „Cine'i acolo?” se auzi glasul cucoanei Marghiolița.

— „Eu, Fănel!”

— „Ne-am culcatără, domle Iosefescu”, zise după un răstimp chiar dl. Țicău.

— „Cu cine vorbești, tăticule?” întreabă dra. Aspasia, din altă odae.

— „A venit dl. plutonier Iosefescu și i-am spus că ne-am culcatără”.

Nu se mai auzi nimic, și în urmă liniștea căzu brusc, odată cu stingerea ambelor lămpi. Fănel Iosefescu nu mai stărui și desprinzându-se de lângă ușe, o porni spre poartă, primind gudurările Goldii, singura ființă care nu putea pricepe evenimentul câștigului la loterie. Pe dum auzi parcă un glas, pe care deși'l cunoștea nu și amintea al cui putea fi: „Vezi dumneata, domle Fănel, că de multe ori, chiar omul își face soarta!”

Dra Aspasia Țicău e azi madam Predescu, nevasta căpitanului Predescu, dintr-o garnizoană din Oltenia. E măritată de trei ani, o duce fo-

arte bine, regretă însă că nu poate da naștere nici unui copil! De câte ori se duce de Paște și de Crăciun acasă — în Muntenia la părinții dumnezei — își pregătește din vreme minciuna pe care-o s'o spună; dl. Țicău mai făgăduindu-le alt milion, dacă îi dau un moștenitor. Din anul câștigului la loterie, dl. Țicău a intrat într-o zodie norocoasă! A cumpărat mai întâi grâul conului Costică și l'a speculat, fiind om de-al regimului. Acum când avea bani, regimul la putere îl trecuse în fruntea celor noi înscrși în partid și chiar gazeta locală a scris o coloană întreagă, anunțând „marele eveniment!” Mai în urmă a cumpărat niște case ipotecate, cărora aducându-le ceva reparații, le-a vândut cu preț încincit . . . și de-atunci, dl. Țicău pe ce pune mâna, pune și Dumnezeu mila. Căpitanul Predescu e-un om tare la locul lui, dar are o singură meteahnă: „îi plac foitele”, așa cum zice dl. Țicău. „Să fi știut că are năravul ăsta, n'o dam după el . . . Eh! dar soarta'i soartă!” Din ziua câștigului, toată mahalaua fu apucată de boala jocului la loterie și când o mamă își vedea fata ofilindu-se nemăritată, o săruta rugându-se: „Ah! cum nu dă și peste tine odată, norocul fetii lui Țicău!”

Madam Predescu e și ea femeie la locul ei, dar tânjește de-un dor neîmplinit: o dragoste romantică . . . așa ca'n cărți. Cum are pian în casă, se așează dese ori în fața lui și închide ferestrele, să n'o audă nimeni: învață singură și urechia îi spune destul de lămurit că nu cântă de loc bine! Dacă și-ar lua un profesor, simte că s'ar îndrăgosti de el . . . ca'n cărți; dacă și-ar lua o profesoară, îi e rușine să arate altei femei, că ea nu știe nici la pian să cânte! Simte cum lumea în care se învârtește nu e a ei, și-o doare atâtea priviri, cu vorbe pe cari nu le pricepe! . . . Își aduce aminte de ceva și răscolește într'un cufăr. Scoate o carte . . . „Am cumpărat-o expre pentru tine!” aude pe cineva șoptindu-i în ureche, și Aspasia sărută cartea, în timpce ordonanța, venită numai de două zile, a văzut-o prin ușa cu perdele transparente. Ea nu'l vede și-o sărută de mai multe ori, apoi se trânteste pe pat, punânduși cartea sub cap . . . „O să dorm cu ea la căpătâi!” își spune singură Aspasia își închide ochii, fără să poată dormi. Dece și-o fi adus aminte de cartea asta, tocmai azi! . . . „Ah! presimțiri, presimțiri, cari nu ma'ți înșelat niciodată! Deschide ochii și zărește ordonanța, cum o privește cu ochii lui de țaran cuminte. Se ridică în capul oaselor și'i face semn să intre.

— „Săru mâna”.

— „Cum te chiamă, măi băete?”

— „Iordache!”

— „Bine, Iordache și mai cum?!”

Flăcăul își înghiți nodul, oprit în gât, și reuși să răspundă:

— „Iordache Iosefescu”.

Căpităneasa își mușcă buza de jos și simți o lovitură în tâmple.

— „De unde ești?”

— „Din Dumitrești, județul Râmnic!” . . . vru să mai adauge ceva, — dar simți iar nodul puindu-i-se în gât!

— „Da! . . . Ești rudă cu plutonierul Iosefescu dela Cercul de Recrutare?”

— „Is frate!” scăpă flăcăul, ca un glonte răspunsul, „dar nu mai e la Cerc . . . s'a mutat la București, în minister!”

— „Da! . . . El știe că tu ești ordonanță la dl. căpitan Predescu?”

— „Nu știe încă . . . da, eu știu . . .” și simți iar nodul în gât.

— „Ce știi tu?”

— „Că v'ați avut bine cu el și că . . .”

— „Marș afară, măgarule!” strigă căpităneasa și Iordache închise cu aceeași cuminenție ușa, iar când ajunse dincolo, își suflă nasul. Madam Predescu trecu în fața oglinzii și prin ea văzu o carte, pe căpătăiul patului: „Cum iubește-o fată”. Se duse până la ușe, își mușcă din nou buza de jos, apoi strigă:

— „Iordache!”

— „Săru mâna!” și Iordache a răsărit de după ușe, ca o păpușe după-o perdea ridicată automat.

— „Ădineuri am fost rea cu tine . . . tu nu lua toate în seamă . . . așa's cucoanele, nervoase! . . . Imi pare bine că ești din Dumitrești și mai ales că ești frate cu dl. plutonier Iosefescu. Te rog însă nu spune dlui căpitan că ești frate cu el. Dacă te'ntreabă vre-odată, spune-i și tu că ai auzit de el . . . dar că nu'ți e nici un fel de neam.

— „Săru mâna, bine!”

— „Și dacă'i scrii dlui. plutonier, acolo la București, spune-i că ești ordonanță la dl. căpitan Predescu . . . și că o duci foarte bine.

— „I-am scris, da de asta că-o duc bine nu i-am scris”, și flăcăul își scoase batista ștergându-și fruntea încălzită.

— „Da! . . . bine, să'i scrii și asta . . . El ce mai face?”

— „Face bine . . . S'an'surat și are doi copii!”

— „Da! . . . cu cine s'an'surat?”

— „Cu-o fată dela Ploești; fata unui negustor, îl chiamă dl. Pândeale”.

— „Tu ți-ai dat adresa aici, sau la cazarmă?”

— „Aici mi-am dat-o”.

— „Bine, Iordache . . . Na 20 de lei și du-te și tu de-ți ia țigări”.

— „Săru mâna” . . . și Iordache eși din bucătărie și de-acolo în stradă. Căpităneasa îi urmări mișcările printre perdele; îl văzu clătînând ușor din cap, și închizând puțin ochii, recunoscu în el pe celălalt. Deschise apoi cartea și ceti, până auzi sabia căpitanului lovind bolovanii trotuarului. O aruncă repede în cufăr, căci pe ea sta scris cu cerneală: „Aspasiei mele dragi, dela Fănel Iosefescu, plutonier major.”

Căpitanul Predescu a pierdut la cărți 70000 de lei și se'ntoarce acasă după miezul nopții. Cam la 40 de pași de poartă, se'ntâlnește cu un plutonier — așa cel puțin i s'a părut — pe care nu l'a cunoscut. „O fi din partea locului“, își zise căpitanul și'și mută gândul la altceva: eum o să spună el Aspasiiei, că-a mai pierdut alți 70000 de lei! . . . Ce-o să zică iar mitocanul de Țicău, când i-o scri fii-sa, cerându-i alți bani?!

Iordache nu se dezbrăcase și'l văzu pe fereastră, uitându-se la o fotografie. „Și ăsta, cum mai risipește gazul, de parcă l-ar plăti cu banii lui ta-su!“ A intrat încet în casă și Iordache a'nlemnit lângă masă!

— „Cucoana s'a culcat de mult?“

— „Nu știu, să trăiți!“

— „Cum nu știi!“

— „Nu știu!“

— „Da, ce moașe-ta știi, decât să arzi gazul altuia!“ . . . Descalță mă și marș de te culcă!“ Iordache trage cismele căpitanului și după ce i vede trecând în camera nevesti-si, execută ordinul dat, fără să poată dormi însă . . . Mult timp i se pare, că aude trecând prin uși un fel de ceartă și ascultă cu atenție . . . „Unde s'or fi întâlnit oare!? . . . Aoileu! ce era să pați tu, Iordache! . . . Și nenea, care spune că-a venit numai pe 24 de oare . . . stă aci de șase zile și nici nu gândește să mai plece!“ . . . și Iordache adoarme, după ce s'a încredințat că dl. căpitan nu știe nimic.

Se-apropie Crăciunul și dna. Aspasia Predescu se pregătește de călătorie. E tare veselă și inpachetându-și bagajele cântă de se aude până în bucătărie: „Rămâi, o nu pleca, rămâi . . . că tu'mi ești dragostea dintâi“. Se știe bine, că-i în a patra lună și vrea să ducă în persoană marea veste dnei. și dlui. Țicău! A tăinuit-o și față de bărbatu-său, până în luna treia și atunci când i-a spus-o, el a dat, din cap foarte mirat: „Nu'mi vine să cred de loc, dragă! . . . Știi că eu, așa ca tinerii făcui cam multe și doctorii mi-au spus, că n'o să am copii!“ Acum vede și el că doctorii sunt niște nepricepuți și se bucură de milionul care'l așteaptă. Madam Predescu și-a ales de cumătru pe dl. Ștefan Bircu, maior în retragere, și alegerea a făcut-o mai mult cu gândul, că dacă o fi băiat, o să'i dea numele lui nașe său și ea o să'l poată desmerda „Fănel!“

„Mare dreptate avea tata, când zicea că soarta de multe ori și-o face chiar omul cu mâna lui!“ , gândește căpitanușea, așezându-și bagajele în cufere, în timp ce Iordache o privește cu niște ochi, cari parcă ar spune: „Nene Fănache, că bine-o mai aduseși, cu mintea matale, luminată de-atâta mublet pân lume!“

Al. Negură. ✓

Asediul Timișoarei în 1551-1552 și cucerirea de ei către Turci

... Pentru cucerirea Timișoarei și subjugarea Banatului, Sultanul turcesc însărcinează pe *Mehmed Socoli* beglerbegul Belgradului, sub a cărui comandă se concentrează în grabă lângă Belgrad (în vara anului 1551) numeroasă oaste de musulmani, trupe din ținutul Slavoniei și din Bosnia cu pașalele lor: *Uliman*, *Ali* și alți begi. Pe la finele lui August, trupele turcești trec Dunărea apoi Tisa pe la Titel și intră în Banat. În decursul lunii Septembrie cad, rând pe rând, în mâinile vrăjmașului cutropitor, cetățile: Beche de lângă Tisa, Becicherecul-mare, Ciacova, Semlacul și Iladia, iar în primele zile ale lunii Octombrie cade cetatea Cenadului dela Mureș; de aici, Turcii, își iau drumul spre Lipova. Comandantul acestei cetăți, Ștefan Batori, era plecat la Oradia după ajutoare. În locul lui comandant al cetății rămăsese legionarul român Ioan Petcu. Garnizoara Lipovei număra vreo 400 de milițieni în mare parte români din Banat; printre ei și câțiva sârbi. Între timp, beglerbegul Mehmed sosi și-odată ce ajunse aci, se și grăbi a-ncepe asediarea cetății. Legionarul Ioan Petcu este cu totul izolat și n'are nici un ajutor din afară. Toată speranța îi era mica garnizoană de care dispunea. Luptă și se apără cu îndârjire. Față însă de puhoiul prea mare, dușman, mult timp nu putu rezista. Curând Lipova cade pradă Turcilor. Beglerbegul Mehmed, după ce lasă în cetatea cucerită un detașament turcesc și, pașă al Lipovei pe *Ulimanbeg*, cu restul armatei pornește contra

Timișoarei, căci avea ordin dela Sultan să prindă cu orice chip pe Ștefan Losonczy pe care, viu sau mort, să-l ducă la Constantinopol.

Timișoara era în vremea aceia o puternică și minunată cetate încinsă din toate părțile de strașnice fortificațiuni în mijlocul cărora se înălța mănăstirea și ca o vastă fortăreață castelul Huniade pe lângă care râul Bega își scalda apele înconjurând jur-impjur cetatea ca și imensele mlaștini dela marginea orașului.

Generalul Castaldo prevăzând pericolul turcesc ce amenința Timișoara luase măsuri din timp pentru întărirea garnizoanei acestei cetăți cu noi forțe trimetând în ajutorul ei pe generalul spaniol Aldana comandantul Lugojului cu un detașament de 400 infanteriști spanioli și 460 germani apoi încă alți aproape 800 mercenari Spanioli sub comanda capitanelor Gaspardo Castelluvio, Alphonso Perez, și Rodriguez de Villandrând. În afară de aceste trupe garnizoana mai era întărită cu mulți milițieni români din regiunea Caransebeșului și cu vreo câteva sute de sârbi din Torontal. Cu finea lunii Septembrie (1551) Timișoara avea în garnizoană un efectiv de 3570 soldați. Comandant al cetății: generalul Ștefan Losonczy.

La 16 Octombrie, Turcii, venind de către Lipova, ajung, înfârșit, la Timișoara. Beglerbegul Mehmed dispune atunci, imediat, începerea atacurilor contra cetății. Losonczy și vitejii săi ostași opun cea mai îndârjită rezistență. Ei ies și primesc lupta afară din cetate. Desele lor ieșiri obosiră până întratata pe agresori încât căpetenia acestora, Mehmed, fu nevoit, după un asediu de 10 zile, să ridice tabăra silit fiind și din cauza ienicerilor, al căror serviciu militar, conform învoielilor contractate, expirase și, pe neașteptate, în noaptea de 27 Octombrie pleacă retrăgându-se la Belgrad în taberile de iarnă. Losonczy prinde de veste retragerea grăbită și tainică a Turcilor, aleargă după ei, le ajunge ariergarda pe care o bate nimicind-o și așa, cu mare rușine și sdrobot, beglerbegul Mehmed se reîntoarce la Belgrad.

După alungarea trupelor lui Mehmed din ținutul Timișoarei, nici pașa Ulimanbeg nu mai avea multe zile să rămână stăpânitor al Lipovei căci generalul Castaldo hotărăște ca înainte încă de sosirea iernei Lipova să fie neapărat smulsă din mâinile vrășmașului. Castaldo dispunea de-o însemnată trupă de artilerie și de multă pedestrimă: Spanioli, Români, Italieni, Germani și Unguri. Pentru despresurarea Lipovei pleacă și generalul Aldana din Timișoara cu eroicul său detașament. Castaldo, ca să poată urmări mai deaproape de Martinuzzi ce era bănuie că ține cu Turcii îl invită și pe acesta să dea ajutor la eliberare Lipovei care cetate, se crede că, căzuse pradă musulmanilor numai pentru că acest Martinuzzi nu trimisese la timp trupele necesare în ajutor micii ei garnizoane. Curând

Martinuzzi sosește însoțit de-o trupă de secui ardeleni. Ia parte deastădată și Ștefan Batori ca comandat al unei mici unități de unguri. Când toate preparativele de luptă fură gata, Castaldo ordonă deschiderea bombardamentului (13 Noembrie) asupra Turcilor din cetate, un viu bombardament de artilerie ce era precedat de atacurile într'una repetate ale detașamentelor de infanterie. Indeosebi, spaniolii conduși de generalul Aldana se luptă cu mare bravură; nu mai puțin italienii de sub comanda lui Sforza Pallavicini fac minuni de vitejie. Turcii, mai cu seamă ienicerii, se apară cu îndârjire mare și nu se dau înfrânți; în cele din urmă însă, ajung la disperare, nu mai pot rezista. Ulimanbeg e constrâns să capituleze. El preferă să atâț Lipova cât și Cenadul numai să i-se lase liberă ieșirea. Martinuzzi, care în inima lui, se vede că nutrea bune sentimente pentru turci, se strecură într'una din nopți în cetate, căutând tainic să vorbească cu Ulimanbeg căruia îi dă pentru Sultan mai multe daruri. Dar Castaldo care veghea mereu mișcările prelatului Martinuzzi simte trădarea și imediat după alungarea Turcilor și eliberarea Lipovei în care lasă garnizoană trupe de spanioli, puse capăt și trădătorului pe care l omori în Vinț. Așa se încheie anul 1551.

Cu prilejul expedițiunii în Banat a beglerbegului Mehmed, un istoric al Sultanului Soliman, poetul Mustafa Dselalzade luând și el parte, descrie, după aceia, Timișoara, ca pe o fainică cetate ce are minunate fortificațiuni, bastioane mari și puternice, turnuri înalte, enorm material de războiu; oraș pompos încărcat cu multe bogății, o adevărată scumpă podoabă și încheie poetul turc cu aceste versuri semnificative pentru soarta cetății:

„Cetate și azil al necredincioșilor,
Cheie a porții necredinței
Izvor al rătăcirii, vatră închinătorilor focului
Fiecare al tău ungher e chip al Gheenei
Ești plină de necredință și idoli;
Ochii nu văd aici decât cruci peste tot locul,
Picioar de musulman încă nu te-a călcat
Facla credinței nu ți-a arătat încă lumina
Locuitorii tăi sunt toți vrășmași ai credinței
Toți sunt ocne de stricăciune și ticăloșie“.

Înfrângerea suferită de musulmani în anul 1551 întărită mult pe Sultanul turc. Temutul Saltan, decis să'ngenucheze și să supună cu orice preț Banatul, pregătește pentru anul 1552 o nouă și mare campanie. Noua ofensivă turcească era îndreptată în primul rând împotriva Timișoarei, căci Soliman se convinsese prea bine că numai ocupând această cetate putea să-și întindă stăpânirea în inima țărilor creștine. La conducerea trupelor destinate pentru

cucerirea Timișoarei, Sultanul înlocuește pe Mehmed cu pașa Ahmed Ali beglerbeg de Adrianopole.

Considerată ca cheia ținuturilor bănățene, Timișoara era de mare însemnătate pentru soarta vecinătăților și cu greu ar fi putut să fie cucerită.

Prevăzând greutățile ce are să întâmpine, pașa Ahmed Ali își concentrează o cât mai numeroasă armată: 160 de mii de turci din cei mai buni luptători. Și dela Adrianopole unde 'și adună trupele, pleacă (la începutul lui Iunie 1552) spre Timișoara. Pașalele din Croația, din Slavonia și din Bosnia încă erau la dispoziția lui Ahmed și-l urmează în noua campanie.

Timișoara-cetate era aceiaș ca și mai'nainte. Alte noi fortificațiuni, afară de puține întărituri din iarna anului 1551, nu i se mai făcuse, din cauză că, după alungarea Turcilor în 1551, între comandanții diferitelor ei unități se ivise grave neînțelegeri iar mercenarii, revoltați pentrucă nu primiseră solda, se apucase să jefuiască satele; numai intervenției energice a generalului Castaldo s'au putut potoli atât soldații cât și comandanții lor, cari, în cele din urmă, fură aduși la ordine.

Garnizoara cetății, prin plecarea generalului Aldana cu detașamentul său la Lipova — el era deastădată comandant al Lipovei — se micșorase mult. Abia mai ave vreo 2500 soldați între cari 300 cehi și boemi, 100 germani, 100 mercenari englezi sub comanda căpitanului Diego Mendoza, 100 grăniceri Români conduși de nobilii români din părțile Caransebeșului, câțiva unguri, iar restul, deci cea mai mare parte din trupe, mercenari spanioli sub conducerea lui Gaspardo Castelluvio și a celorlalți ai lor vechi comandanți.

Losonczy, comandantul cetății, aprovizionează garnizoana cu alimentele necesare, aduce munițiuni suficiente de războiu, umple magaziiile de deposit cu praf de pușcă, etc.

La 24 Iunie își face apariția sub zidurile Timișoarei avangarda trupelor turcești iar la 28 Iunie sosește, venind de către Belgrad, și grosul armatei în frunte cu beglerbegul Ahmed Ali. După ce se orientează asupra situației geografice a cetății dispunând înpresurarea ei jur-împrejur, Ahmed Ali concentrează în partea de miază-zi a orașului și spre răsărit unde era mai ușor de atacat și cucerit cetatea, cea mai mare parte din trupe. Imediat după aceea, Turcii încep asupra cetății un violent bombardament care zi și noapte fără ntreruperi dură până'n ziua de 3 Iulie făcând multe și mari spărturi în ziduri. Asediații, după încetarea acestui bombardament pornesc un năprasnic asalt și ajung până aproape de zidurile cetății. Deși prea mică față de puhoiul dușman, garnizoana orașului contestă totuși, agresorului, cu mare îndârjire, fiecare pas, căutând să se întărească prin sanțuri înaintate cari în mod eroic fură apărate. Inamicul, cu toate sforța-

rile făcute, nu reuși a pătrunde în cetate. Lupta între beligeranți a fost din cele mai crâncene. În urma acestei marii bătălii șanțurile cetății zăceau pline de leșuri turcești între cari se găsi și corpul begului de Nicopole pașa Mustafa. Pierderile musulmanilor sunt enorme. Dar și din armata lui Losonczy au căzut mulți ostași. Detașamentul de spanioli condus de căpitanul Castelluvio piere eroic în toiul luptei odată cu viteazul său comandant Cetatea este salvată. Turcii însă nu se lasă înfrânți; ei reincep bombardarea cetății, care continuă până'n ziua de 6 Iulie, precedând fiecare bombardament cu asalturi mereu repetate dar fără succes. Căpetenia turcească, Ahmed Ali, provoacă pe Losonczy să se predea. Comandantul Timișoarei nu-l ia în seamă; el opune întruna rezistență, și se apără cu îndârjire. În interval se apropie de Timișoara trupe creștine venind în ajutorul asediaților, dar sunt împiedicate de-a pătrunde în cetate, de către detașamentele turcești de acoperire, cari le bat și le alungă. Garnizoana cetății e cu totul izolată și nu mai poate spera la nici un ajutor, la nici un fel de sprijin din afară; cu toate astea nu descurajează ci se apără cu cel mai mare eroism. Rezistența opusă de asediați, pune pe gânduri pe beglerbegul turcesc, care, văzând apoi că nici ienicerii nu mai țin cu el, căci deveniseră amenințatori în cererile lor de-a fi lăsați liberi, iar munițiunile se imputinaseră simțitor, în această postură aflându-se, Ahmed Ali se vedea nevoit a-și retrage trupele, când iată că o nouă întărire de trupe musulmane, artilerie și pedestrime ce-i vin în ajutor, făcu posibilă continuarea asediului. Scăderea apelor Timișului din cauza secetei din luna Iulie și a mlaștinilor ce secaseră aproape de tot, încă favorizează mult pe asediați. Între 20—25 Iulie se dau bătălii mari, lupte decisive. Musulmanii reușesc să intre în cetate prin spărturile deschise în zidurile ei, prin breșe, silind pe asediați să-și părăsească drumurile de acoperire. Losonczy e acum nevoit a se retrage cu soldați cu tot în turnul zidit deasupra porței celei mari, în așa zisul „turn de apă” care era un bine întărit loc al cetății ce asigura legătura între cetate și castel. Turcii însă, urmărind pe asediați, își ațintesc privirile spre turnul întărit, asupra căruia deschid un viu foc de bombardament și-l ruinează. Lui Losonczy nu-i rămâne deastădată alta de făcut decât a se refugia și de-aici, silit fiind a se salva în castel, împreună cu cei câțiva viteji ce mai avea, unde încă câteva zile se apără cu ultima sfortare.

După un nou și violent bombardament care ruinase foarte mult orașul și după asalturi des repetate, asediații pun mâna pe „turnul de apă” și'nfiig pe el drapelul cu semiluna. Pentru asediați, de acum încolo, orice nădejde de a salva cetatea, e zadarnică. Cea mai mare parte din soldații ce formase garnizoana de apărare a cetății, căzuseră în luptă, iar cei rămași mulți se aflau răniți; munițiile garnizoanei erau aproape terminate,

alimentele pentru soldați pe isprăvite pe lângă aceste lipsuri, speranța vreunui ajutor de trupe din afară, era cu totul pierdută.

Provocat din nou de către beglerbegul turcesc de a se preda, Losonczy vede că nu mai are încotro și că trebuie să capituleze; populația orașului încă îl îndemna a capitula căci prea se ruinasă rău orașul; deasemenea e silit și de soldații mercenari cari neprimind soldele, iar pe de altă parte văzând că orice rezistență, pentru salvarea cetății e zadarnică, căutau să încheie pace separată. Dându-și seama de imposibilitatea de a mai prelungi apărarea cetății, Ștefan Losonczy capitulă în sfârșit în ziua de 27 Iulie cu condiția unei retrageri libere și a luării cu sine a întreg materialului de războiu ce mai avea, condiție admisă de către Ahmed Ali. Se luară după aceea măsuri pentru evacuarea garnizonii Timișoarei; se orându-i ca înainte să pornească convoiul de soldați răniți și bolnavi, apoi Losonczy cu garda și legionarii săi după care urma transportarea materialelor de războiu.

Nici n'apucă însă bine să se înceapă evacuarea și Turcii, ne mai ținând seamă de condițiunile capitulării, se năpustesc cu furie sălbatică asupra trupelor creștine pe cari le măcelăresc aproape cu totul, musulmanii fiind de o sută de ori mai numeroși; însuși Losonczy fu omorât și din ordinul lui Ahmed Ali decapitat; corpul i se umplu cu pleavă și fu purtat într'o sulită, iar capul, în semn de triumf, fu trimis Sultanului, la Constantinopol. Astfel se sfârși viața generalului Losonczy și a legionarilor săi și așa căzu pradă Turcilor cea mai de seamă cetate din Banat: Timișoara.

G. Postelnicu. ✓

KOPROL Purgativul Ideal
Das ideale
Abführmittel

Monografiile școalelor sătești din Banat.

Pentruca unii să nu creadă că a scrie monografiile școalelor bănățene, sat de sat, este o muncă ușoară, și pentruca alții iarăși să nu creadă că nu ar fi vrednică școala românească, a poporului din Banat să i-se știe trecutul, vom spune că acum 150—160 de ani, adecă de aproape două veacuri avem statistici oficiale făcute pentru curțile împărătești de la Viena, spre a lămuri că nația despre care toți vecinii ar vrea să știe că e venetică aici între Mureș-Tisa-Dunăre și Cerna, avea aproape una sută de „*Schola Valchicæ nationis in Comitatu Krassoviensi*“.

Dezgroparea trecutului acestor școale și valahice și naționale, apoi fixarea prezentului pentruca cei din viitor să se știe mândri este de datoria învățătorilor. Micile universități de la sate, atât de importante pentru propășirea poporului nostru în cultură și îmbunătățirea sa în toate privințele nuși au adunate datele de la deschiderea lor la nici un revizorat.

Adevărat, că partea cea mai mare din școalele noastre foste confesionale, sînt lipsite de arhive și cu greu se vor afla datele referitoare la întemeierea lor și trecutul acestora; totuși începutul trebuie să se facă pînăce nu va fi prea târziu.

Acum, când începe a ni-se întări, în urma unui deceniu de îngrijire românească, așezămîntul cultural la sate, școala, a cărei însemnătate a înțeles-o atât de frumos țărînimea, care nea dat dovezi la 1906, sîrînd întru apărarea ei, acum să lăsăm nepăsarea, și răscolînd trecutul fiecărei școale, să-l păstrăm pentru viitor. Să se facă monografiile școalelor sătești.

Cine să le facă? Am spus că dascălii de azi, căci iei au datoria să servească pentru memoria înaintașilor, martiri ai tuturor timpurilor, pînă la 1918. Cel mai vrednic revizor al învățămîntului primar va fi acela care va arăta că într'un an de zile a știut aduna în arhiva oficiului său toate mo-

nografiile școalelor din județ. Și nu credem că vestita „Casa Școaleor” nu va găsi bugetul trebuincios ca să tiparească monografiile în câte un volum de fiecare județ.

În următoarele, arătăm în măsuri generale, ce credem că ar fi delipsă să cuprindă monografia școlii satești :

1. Satul în trecut. 2. Satul azi. Scurta descriere topografică a comunei, evenimentele prin care a trecut și starea de azi. 3. Școala. Istoria înființării și fazele prin care a trecut. Planul școlii cu descrierea edificiului și mobilierului. Biblioteca. Fonduri. Donațiuni. Grădina școlii. Întreținerea școlii. O fotografie. 4. Consemnarea sumară a școlii în trecut. Cercetarea școlii. Pedepse. Statistica de creștere și descreștere a elevilor după putință, de la înființarea școlii. Școala de (repetiție) a dalți. Corul elevilor. Poziția socială a elevilor cari au terminat școala. 5. Corpul didactic. Note biografice. Fotografii. 6. Planul de învățământ și materialul. Impărțirea orelor. Cărți didactice. Progresul în învățământ. Influența învățământului asupra stării culturale, morale, materiale a sateștilor. 7. Corul satului. 8. Cursuri pentru adulți. 9. Conferințe publice. 10. Părerile învățătorului asupra viitorului școlii satești. Încheiere.

Dacă la 1494 a fost îndestulitor pentru un preot și învățător într'o persoană să se zică despre el „*Qui bene sciunt legere et cantare et in primitivis sint aliguiter instructi*” (Peterfy: Sacra Hungariae Concilia I. 227, 249, 288) azi n'ajunge nici pentru văcarul satului să știe numai să cânte și să citească.

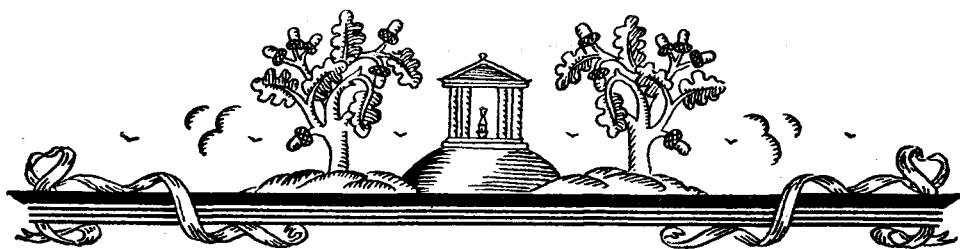
La noi, înainte de război s'a lucrat puțin în această direcțiune, ca să nu zicem că aproape nu cunoaștem o asemenea monografie. În vechiu Regat s'au publicat „Monografiile școalelor de pe Domeniile Coroanei din România” sub auspiciile lui I. Kalinderu.

De curând a apărut „Monografia comunei Gura Fcii din județul Dâmbovița” scrisă de inginerul inspector general Constantin Chivu, și ar fi bine dacă comitetele județene ar răspândi câteva zeci de exemplare prin Banat drept indemn pentru acei intelectuali legați de sate prin origine și funcție cari ar consacra o parte din timpul lor liber monografiilor școalelor

* * *

În toate colțurile Banatului avem și o preoțime cu bună carte. Ce ar însemna dacă cu energie și entuziasm ar porni să coordoneze cunoștințele ce le pun la îndemâna lor stranele bisericilor, arhivele oficiilor parohiale, primăriilor și memoria bătrânilor și am vedea ieșite la lumina zilei multe comori sufletești de neprețuită valoare.

R. S. Molin.)

Băile Herculane

— Sfârșit —

Uriase blocuri de stâncă și peștere, strâmtorează trecerea adesea până la o înălțime de om. Trunchiuri de arbori pe jumătate putrede întregesc bizarele stânci acoperite cu mușchiu. Într'un singur loc văgăuna se lărgește la încântătoare livadă unde izvorește admirabilul izvor al Domogledului, înconjurat de ferigă și coada-calului. Drumul la Susen se ramifică acum la stânga, noi trecem peste pășuni splendide, împodobite cu lăcrămioare, săbiuțe și altele. Dela izvor mergem mai dreptate prin văgăună ținându-ne atunci la o încrucișare la dreapta și suindu-ne prin păduri seculare, ajungem în sfârșit la numeroasele stânci, cari strălucesc în parfumata lor floare de liliac. Avem de-aface aici cu admirabilul liliac sălbatic, ce formează o particularitate a acestei regiuni întregi, și pe care-l întâlnim și pe toate înălțimile ale defileului Kassau amezându-ne prin mirosul lui fin. Priveliștea de pe Domogled e o splendoare. La picioarele noastre zac, întinse ca într'o cutie de jucării, Băile Herculane. Urmăm cotiturile Cernei, vedem strălucitoarea panglică argintie a Dunării cum se șerpuește adânc în vechiul regat. La început pribegim prin văi drăgălașe, mergem apoi în partea din urmă a drumului nostru, prin prăpastii foarte răpoase, ce neaparat cer o oare care experiență alpinistă. Această parte ne oferă tablouri și priveliști, ce se pot compara cu cele mai pitorești și sălbatice stânci calcarose ale munților Alpi. Pe lângă fluturi admirabili și multicolorați, deosebit de frumoase exemplare de gândaci și bondari uriași, întâlnim adeseori șopârlovioaie, câte odată în vestmântul ei de gală din smaragd.

Peștera e situată cam la 250 m. deasupra Băii lui Hercules, fiind în lăgătură cu terma acestei băi, ce izvorește din aceeași stâncă. Băștinășilor, acest loc, e cunoscut de mult ca drept făcător de minuni și ca unicul fenomen terapeutic, merită neapărat o oarecare atenție științifică. Peștera hoșilor, care odată a avut o pretinsă întindere până la Mehadia, din cauza comodei ei accesibilități, este în deobște cunoscută. În stâncă Domogledului, cca 400 m. dela crucea albă în sus, se găsește o adorabilă grotă de stalactite, împărțită în formă de catedrală în mai multe despărțiri, care impune mai ales prin strălucitoarea ei culoare, albă-cenușie. La Bani, 2 $\frac{1}{2}$ ore dela Băile Herculane, se află un șir de grote de stalactite, accesibile acum vre-o câțiva ani prin trepți și scări. Un număr mai mare

de grote nu sunt cunoscute decât băştinaşilor, cari în timpul de vară adăpostesc în ele vite şi capre. Ţaranii nu pot în destul să istorisească de tâlhari cavaleresti, cari au şezut pe aici, îngropând pe alocuri însemnate comori.

Şi cu cât locuitorii sunt mai săraci, cu atât mai mult țin la aceste comori, cu atât mai neclintită e credința lor în aceste bogății ascunse. Inșelăciune! Căci comorile, — chiar dacă nu constau din aur și argint —, aici s'ar putea ridica fără osteneală, bogăția unei naturi complectamente neatinsă, ce așteaptă cu nerăbdare descoperitorii și protectorii ei. Plecați în persoana acolo și verificați spusele mele, n-o să fiți decepționați.

Dr. HILDA DRĂGAN.

Insemnări

Ziarul „Siebengurgisches Deutsche Tageblatt“, care apare la Sibiu, a publicat într'un număr recent „Romanța fără muzică“ a d-lui Minulescu, în traducerea bine cunoscutului autor german Block.

Ziarele din țară de asemenea scriu că editura unei case din Lipsca va da în curând o altă traducere din operele d-lui Minulescu.

„Roumanian classic Eminescu-Poems“. Aceasta este titlul traducerii care va apare în cursul lunii acesteia la Londra în editura „Gyanod Hancock“, datorită d-lui profesor Olimpiu Ștefanovici-Svensk și d-rei Sylvia Pankkurst, însoțită de o prefață de d. profesor N. Iorga.

Profesori de specialitate ai Universității din Cluj, împreună cu societatea ceho-română Jarnik-Bârseanu din Cluj, organizează în anul 1928 un ciclu de conferințe privitoare la Cehoslovaciă. Conferințele se vor ținea în ordinea următoare:

1. La 25 Ianuarie 1928, prof. Silviu Dragomir: Renașterea statului Cehoslovac.

Cercul studenților macedoneni „Fră-

ția“ a edidat și pe anul anul a-cesta, Almanachul cu acelaș nume.

Almanachul „Frăția“ și-a luat angajamentul să facă cunoscută problema românilor macedoneni, pe tot cuprinsul românesc, tinerii entuziaști ai „Frăției“ și-au susținut cu câștig intențiile.

În lipsa unei politici românești de reciprocitate față de atitudinile guvernelor balcanice, studenții macedoneni se străduiesc să convingă pe calea documentelor vorbitoare a argumentării scrise.

Colaborează în almanach d-nii: N. Iorga, Murnu. I. Grădișteanu, Mehedinți, Bilciurescu, Foti, Hagî, Gogu, Cecropide, Negru și câțiva studenți incercați.

Uniunea funcționarilor particulari din Cluj, a aranjat un matineu Ady cu prilejul comemorării unei jumătăți secol dela nașterea reprezentantului poet al generației noi maghiare. Matineula avut loc la Teatrul maghiar. Cel dintâi a luat cuvântul d. Aurel Buteanu ziarist, în numele cititorilor și admiratorilor români ai lui Ady. D. Ladislau Salamon, ziarist ungar a vorbit împotriva falsificatorilor lui Ady. Scriitorul Géza Tabéry, a ținut o conferință având ca subiect: Cine a fost Ady.

Biblioteca „Sămănătorul” din Arad.

Atragem atenția asupra frumoasei biblioteci „Sămănătorul” din Arad, pentiu popularizarea științii și literaturii românești. Bibliotecile școlilor, bibliotecile populare și peste tot bibliotecă particulară a fiecărui intelectual nu pot fi complete fără numerele *Bibliotecii Sămănătorul* din Arad atât de bogate în materie accesibilă până și cutărui frunțas de sat iubitor de lectură :

- Nr. 1. Al. Ciura : Frații, schițe din răsboiu — — — — lei 5.
 Nr. 2. V. Stanciu : Cuib de rândunică (schițe) — — lei 10.
 Nr. 3. I. Agârbiceanu : Din viața preotească (schițe) — — lei 5.
 Nr. 4. Dr. I. Lupaș : Din trecutul ziaristicii rom. — — lei 5.
 Nr. 5. Dr. Ioan Mateiu : Probleme școlare — — — — lei 5.
 Nr. 6. A. S. Iorga : La chestiunea industriei naț. — — — lei 5.
 Nr. 7. Ion Clopoțel : Insemnări pe răboj lei 5. Nr. 8. I. Barac : Pitelea Gâscării — — — — lei 5.
 Nr. 9—10. M. Gașpar : Blăstăm de mamă, român — — lei 10.
 Nr. 11 Victor Stanciu : Plantele de leac. — — — — lei 10.
 Nr. 22. Colinde, cântecele irozilor și de stea — — — — lei 10.
 Nr. 23—25. M. Eminescu : Poezii lei 20.
 Nr. 26. Al lu' Ciura : Scrisoare în cealaltă lume — — — lei 5.
 Nr. 27—28. I. Clopoțel : Antologia scriitorilor români (G. Lazar, G. Asachi, I. E. Rădulescu, B. P. Mureșanu, Al. Hrisoverghi, D. Petrino Al. Depărățeanu, N. Nicoleanu, C. Stamatii, V. Cârlova, A. Cantemir, D. Tichindeal, Al. Donici, G. Alexandrescu, A. Pan, D. Bolintineanu. Al. Sihleanu, G. Barițiu, A. Șaguna Tim. Cipariu) — — — lei 15.
 Nr. 29—30. (M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, N. Bălcescu, Ion Ghica, A. Odobescu, C. Negruzzi, Gh. Pan, B. P. Hașdeu, C. A. Rosetti, C. Boliac) — — — — lei 15.
 Nr. 31—34. (T. Maiorescu, N. Gane, N. Filimon, I. Slavci I. Creangă, P. Ispirescu, Gh. Coșbuc, Al. Vlahuță, I. L. Caragiale B. Șt. Delavrancea, C. Dob-Gherea, Ion Gorun, I. Al. Brătescu-Voi-nești, P. Locusteanu, D. D. Pătrăscanu, V. Onițiu și A. Bărșeanu) lei 25.
 Nr. 35—38. (N. Iorga, E. Gârleanu M. Sadoveanu, D. Anghel, Șt O. Iosij, I. Al. Basarabescu, S. Pușcariu. I. Adam. I. Ciocârlan, I. Agârbiceanu, Al. Ciura, O. Goga, P. Cerna, E. Pitiș, M. Cunțan, I. Chendi, C. S. Aldea, C. Theodorian, Al. Cazaban, Z. Bârsan, Dr. I. Lupaș, G. Raneti, V. V. Delamarina, G. Galactio, A. Cotruș și M. Codreanu. — — lei 20.
 Nr. 39. Toma Cocișiu : Povestiri din natură — — — — lei 5.
 Nr. 40. Cântări Naționale și diverse cântece — — — — lei 30,
 Nr. 41. Al. L. Morariu : Dela noi, Povești — — — — lei 5.
 Nr. 42—45. V. Alecsandri : Poezii vol. I — — — — lei 25.
 Nr. 46—48. V. Alecsandri : Poezii vol. II. — — — — lei 20.
 Nr. 49. Adam Bolcu : Povești și Povestiri — — — — lei 5.
 Nr. 50. Mauriciu Jokai : Piticii din Leaotung — — — — lei 5.
 Nr. 51—54. Andreiu Mureșanu : Poezii — — — — lei 10.
 Nr. 55—56. C. Cehan : Ardealul. Dramă în 4 acte — — lei 10.
 Nr. 57. Ilie Hociotă : Din lumea Duhurilor — — — — lei 5.

Nr. 58. V. Alecsandri: Paracliserul Herșcu boccegiu — — lei 5.
 Nr. 59—59|h. V. Alexandri: Teatru. II. (Cinel-Cinel, Piatra din casă. Nunta țărănească — lei 10.
 Nr. 60—60|d. V. Alecsandri: Teatru: III. (Avinte și Pepelea, Stan covrigarul, Barbu lăutarul) lei 5.
 Nr. 61. Volbură Po.ană: Ion Burdud (Viața unui copi până la părăsirea școalei primare) — lei 5.
 Nr. 62—63. T. Murășanu: Cioburi de oglindă — — — lei 10.
 Nr. 64. Prof. Horia Teculescu: Scriitorii ca luptători pentru uniunea neamului — — — lei 5.
 Nr. 65—66. Emil Isac: Cartea unui om — — — — lei 10.
 Nr. 67—68. I. Agârbiceanu: Visurile, Povestiri — — — lei 10.
 Nr. 69. Gavril Todică: Urgiile naturii — — — — lei 5.
 Nr. 70. Sextil Pușcariu: Literatura română — — — — lei 5.
 Nr. 71. Eug. Speranția: Sub niimbul familiar — — — lei 5.
 Nr. 72. Al. Mănculescu: Povestiri lei 5.
 Nr. 73. Vasile Savel: Doine din rășboi — — — — lei 5.
 Nr. 74—74|a. Septimiu Popa: Povestiri — — — — lei 10.
 Nr. 75—75|a. Emil Isac: Notițele mele — — — — lei 10.
 Nr. 76. Ion Montani: Din zile grele — — — — lei 5.
 Nr. 77—79. Prof. I. Georgescu: Ștregarul statului, (Piesă populară în trei acte) — — — lei 15.
 Nr. 80—81. Al. T. Stamatiad: Cățiva scriitor (O. Goga, Șt. Petică, I.C. Săvescu, M. Maeterlink) lei 10.
 Nr. 82. A. Cotruș: Versuri lei 5.
 Nr. 83—84. Șt. Meteș: Moșiile domnilor și boerilor din țările române în Ardeal și Ungaria lei 10.
 Nr. 85—86. Tr. Mager: Aspecte

din Munții Apuseni (Târgul de fete dela Găina, etc. — lei 10.
 Nr. 87—89. Prof. Dr. Gr. Cristescu: Perspective sociale și culturale în lumina evangheliei — — lei 15.
 Nr. 90—92. V. Demetrius: Nuvele alese — — — — lei 15.
 Nr. 93. Elena Farago: Scrisori lei 5.
 No. 94—94|a. Al. Ciura: Iscariot (Sckite) — — — — lei 10.
 Nr. 95—96. Ion Montani: Valul care trece — — — lei 10.
 Nr. 97. Șt. Meteș: Relațiile Mitropolit. A. Șaguuna cu Românii din Principatele române lei 5.
 Nr. 12. E. Isac: Ardealule, Ardealule bătrân — — — lei 5.
 Nr. 13. G. D.: La stână, schițe trad. de C. Mușlea — — lei 5.
 Nr. 14. I. Băilă: Insurăm pe Victor, Pe povârniș — — lei 5.
 Nr. 15. Dr. I. Lupaș: Luptători pt. lumină — — — — lei 5.
 Nr. 16. Dr. Al. Borza: Din viața plantelor — — — — lei 5.
 Nr. 17. Ioan Georgescu: Dovezi nouă pentru adevăruri vechi. Gânduri și îndemnuri — lei 5.
 Nr. 18. Gavril Todică: Zări din univers — — — — lei 5.
 Nr. 19. Dr. I. Suciuc: Patimile și moartea lui Isus — — lei 10.
 Nr. 20. Wildenbruch: Lacrimi de copii — — — — lei 5.
 Nr. 98—98. Ch. Lebrun D. Nanu: La mielul alb — — lei 10.
 Nr. 100 George Mihail Zamfirescu: Magnozia — — — — lei 5.
 Nr. 101. Onisifor Ghibu: În jurul catolicismului și a unirii bisericilor — — — — lei 5.
 Nr. 102—103. Const. Sudețeanu: Introducere în sociologia lui Auguste Comte — — — Lei 10.
 Nr. 104—106. Eugeniu Speranția: Generalități de Psihologie individuală și socială — — lei 15.

- Nr. 107—108. Goethe: Ifigenia în Taurida, dramă. În românește de Virgil Tempeanu — — lei 10.
 Nr. 109—110. Al. Manculescu: Tudor Dragomir. (Povestiri) lei 10.
 Nr. 111—1113 St. Meteș: Păstori ardeleni în principatele române L. 15
 Nr. 114—115. Teodor Murășanu: Lumini suflate de vânt (Versuri) lei 10.
 Nr. 116. Al. Las. Moldovan: Fabule și satire — — lei 10.
 Nr. 117—128. Adrian Pascu: Cuiul tăcerii (schite și nuvele) lei 15.
 Nr. 119. Dr. Seb. Stanca: Sergentul (Dramă într'un act) lei 15.
 Nr. 120—122. Perpessicius: Repertoriu critic — — — lei 15.
 Nr. 123—124. Sandu Teleajen și Adr. Pascu: Craiul Vânt (Poem dramatic în 3 acte) — lei 10.
 Nr. 125—127. E. Lovinescu: Figuri ardeleni. (O. Goga, L. Rebreanu T. Maiorescu, St. O. Iosif, I. Agârbicean, II. Chendi) — lei 15.
 Nr. 128—129. Savin Constant: Autentice... Schițe vesele — lei 10.
 vesele — — — — lei 10.
- Nr. 130—131. Ion Dongorozi: Signor Berthelotty, schițe — lei 10.
 Nr. 132—133. Grigorie Alexandrescu: Fabule — — lei 10.
 Nr. 134—135. L. Blaga: Fețele unui unui veac — — — lei 10.
 Nr. 136—137. Al. Iacobescu: Icoane și priveliști — — lei 10.
 Nr. 138. N. Ghiulea: Ocrotirea clasei de mijloc. Chestiunea meseriașilor — — — — lei 5.
 Nr. 139. Gh. Maior: Mănăstirea Argeșului (în 5 acte) — lei 5.
 Nr. 140, N. I. Herescu: Insemnări literare — — — — lei 10.
 Nr. 141. Melentie Șora: Carnetul unui preot — — — lei 5.
 Nr. 142—143. Const. Cehan-Racoviță: În cerdacul casei bătrânești. Povestiri — — lei 10.
 Nr. 144—145. Volbură Poiană: Fata din Ardeal. Poem național în 3 acte — — lei 10.
 Nr. 146—147. O. Ghibu: Cu gândul la Basarabia — — lei 15.

**Insistați pe lângă librăriile dela D-voastră, să comande
 „Biblioteca Sămănătorul“**

Pentru tot ce privește „Biblioteca Sămănătorul“ a se adresa *Librăriei diecezane din Arad.*

Banca Timișoarei și Societate Comercială pe Acțiuni.

Fondat : 1906.

Fondat : 1906.

Capital propriu : 128,000.000 Lei,

Centrala : Timișoara, Piața Sft. Gheorghe în palatul propriu.

Filiale : în Timișoara :

Filiala Cetate, Piața Libertăți 3/a. Filiala Iosefin : Blv. Berthelot 11.

Filiala Fabrică : Piața Traian.

In provincie :

Filiala Orșova, Filiala Oravița, Filiala Reșița, Filiala Sănnicolaul-mare,
Filiala Lugoj, Filiala Jimbolia, Filiala Periamos, Filiala Comloșul-mare

Cea mai sigură fructificare a capitalului. Efectuarea tutulor
ooo transacțiunilor bancare în țară și străinătate. ooo

Curs de șoferi de automobile și mânuitori de autotractoare.

Pentru cursurile de șoferi și mânuitori de autotractoare se dau informațiuni în fiecare zi între orele 2—3 p. m. la dl. Inginer mec. Ștefan Ardeleanu, Timișoara III. Strada Timotei Cipariu No. 7 și între 8—2½ la dl. Inginer Traian I. Murgu, Atelierele C. F. R. Timișoara.

D. Comșa, Timișoara, Bulevardul Carol No. 62.
spălătoria și boiangeria chimică cea mai bună. Lucrurile se primesc la **Frații Schön**, în Iosefin, în colțul străzii Bonaz și Kossuth și la **Spălătoria Weisz**, în Iosefin, Strada Török.

Bánáti Szanatorium Timișoara, Strada Odo- bescu (Holló ucca) 2.

Modern gyógyintézet, sebészeti, bel, gyermek ideg, női, orr, fül, gege, bőr és gyermek-betegek részére. Dietikus konyha, legmodernebb gyógytényezők. Röntgen, Rádium, Quartz, diathermia és az egész elektrotherapia, hydrotherapia, mör és fangó kezeléseik. **Telefon 23-45, 23-46.** Speciális orvosok. **Telefon 23-45, 23-46.**

Viile Ioan Brata **Ghioroc.**

Cele mai delicioase vinuri din Podgoria Aradului.

Adresați-vă d-lui **Ioan Brata**. Proprietarul cafenelei „**Cornul Vânătorului**”
Arad Strada Eminescu.

E. J. RADSCHITZKY

Articole pentru cinema
Mozikülönlegességek raktára
Kinospezialhaus

Timișoara IV., Strada Preyer 3.

Emanoil Bucuța: **Românii dintre Timoc și Vidin**

cu un adaus de documente, folklor, fotografii, hărți,

Tipografia „Cartea Românească”

Prețul 60 Lei.

EXEMPLARUL

LEI 30

BANATUL

REVISTĂ CULTURALĂ

EXEMPLARUL

LEI 30

ANUL II.

DIRECTOR: A. COTRUȘ

No. 12/927.

Administrația :

COLONEL WILHELM THIERRY

Timișoara, Piața Unirii 6.

ABONAMENTUL PE UN AN : 360 LEI. — — — — — PENTRU AUTORITĂȚI : INDOIT

Casa de comerț „Activa”

Deposit de vin de Drăgășani
en gros

BCU Cluj / Central University Library Cluj
Deposit de aparate Radio

Timișoara

Splajul Begeului No. 1. Telefon 18-98.

Banca Industriașilor și Comercianților Români Soc. Anon.

Arad, Bul. Regina Maria No. 17.

Instituție creată anume
pentru sprijinirea industri-
așilor și comercianților
oooo români. oooo

Face tot felul de operațiuni de bancă

„Locuința Artistică”

Societ. în comandită a tâmplărilor români Arad
Palatul Domeniilor (colțul străzilor
Horia-Gheorghe Popa.)

Lucrează Mobilă artistică, aranjamente
complete (pentru hoteluri, cafenele etc.)

Biroul: „Banca Industriașilor și
Comercianților români”, Arad.